

Suomalaisten museoiden kansainvälisyys

> *Selvitystyön loppuraportti*

> Sisällysluettelo

- 3 Kansainväliset museot**
- 4 Mistä kansainvälisyydessä on kysymys**
- 7 Selvityksessä esiin tulleet asiat**
- 7** Mihin kansainvälisiin verkostoihin suomalaiset museot kuuluvat
- 8** Kansainvälisten kontaktien solmiminen ja ylläpitäminen
- 8** Pysyvät ja lyhytaikaiset kontaktit sekä niiden erot toiminnassa
- 9** Miten kansainvälisyyden edut nähdään
- 9** Kansainvälisen toiminnan moninaisuus
- 10** Syitä kansainvälisten projektien vähäisyydelle
- 10** Erilaisia rahoituksen lähteitä
- 11 Kokoelmien liikkuvuus**
- 11** Esinelainat ulkomaille
- 12** Lainat Suomeen
- 12** Näyttelyiden vienti
- 12** Näyttelyiden tuonti
- 14 Museoiden asiantuntijavierailut**
- 15** Asiantuntijavierailut ulkomaille
- 16 Museoiden kansainvälisyys museotyypeittäin**
- 16** Kansainvälisten yhteyksien luominen
- 18** Ulkomaille lainatut esineet
- 18** Ulkomailta lainatut esineet
- 19** Näyttelyiden vienti
- 20** Näyttelyiden tuonti
- 20** Asiantuntijavierailut museoissa
- 21** Henkilöstön ulkomaiset asiantuntijamatkat
- 22 Yhteenveto tuloksista**
- 24 Museoiden kansainvälisyys selvitystyön tulosten perusteella**
- 26 Museoiden kansainvälistymisen tiekartta, mitä kehitysehdotuksia selvitys nostaa esiin**
- 28 Liite 1: Espoon kaupunginmuseon kansainvälinen näyttelytoiminta**
- 30 Liite 2: Rauma Biennale Balticum 2010 – Mitä meri? What's up Sea?**
- 32 Liite 3: Muumilaakso – Tove Janssonin alkuperäistaide maailmalla**

Kansainväliset museot

Suomen museoliiton yksi keskeisimmistä tehtävistä on edistää suomalaisten museoiden kansainvälistä toimintaa. Kansainvälinen toiminta mielletään museosektorilla useimmiten näyttelymateriaalien tai kokonaisten näyttelyjen tuonniksi tai vienniksi. Todellinen kuva on kuitenkin monipuolisempi.

Määrällisesti museoiden kansainvälinen toiminta on suurinta tiedon ja osaamisen vaihdossa. Tätä voidaan tehdä joko henkilökohtaisten kontaktien kautta tai organisoidusti osana museoiden ja niiden etujärjestöjen välistä yhteistyötä. Merkittävä ja kasvava osa kansainvälistä yhteistyötä on koulutus- ja kehityshankkeet, joita johtaa suomalainen museo tai joissa suomalainen museo on jäsenenä toteuttamassa osakokonaisuutta

Suomalaisten museoiden kansainvälisen toiminnan osaaminen on keskeinen menestystekijä nyt ja erityisesti tulevaisuudessa. Tämän osaamisen kehittämiseksi Näyttelyvaihtokeskus Frame ja Suomen museoliitto työllisti-

vät Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ry:n työllistämishankkeen turvin projektikoordinaattori Karim Galeniuksen, joka teki selvityksen suomalaisten museoiden kansainvälisen toiminnan nykytilasta ja keskeisimmistä kehitystarpeista. Työtä on ohjannut Framen taiteellinen johtaja Laura Köönikkä ja raportin toimituksessa on ollut tukena museoasiainsihteerit Marja-Liisa Pohjanvirta Suomen museoliitosta. Taiton on tehnyt Inari Savola.

Museoiden kansainvälisen toiminnan laajuus ja monipuolisuus on monelle museoalalla ja etenkin sen ulkopuolella toimivalle yllätys. Paljon on vielä myös tehtävää. Tämä tutkimusraportti antaa hyviä ohjeita ja vinkkejä, mihin meidän olisi energiaamme suunnattava.

Helsingissä 5.12.2011

Kimmo Levä
Pääsihteeri
Suomen museoliitto ry

Mistä kansainvälisyudessa on kysymys

Kansainvälistyminen tai globalisaatio on ollut viime vuosikymmeninä teknologian ja tiedonvälityksen kehittymistä ja toisaalta se on merkinnyt kaupan ja talouden avautumista maailmanlaajuisiksi. Toimintaympäristö eri aloilla on muuttunut sekä tiedonvälityksen että vapaan kaupan vaikutuksesta. Kansainvälistymisellä on vahva vaikutus poliittiseen todellisuuteen myös kulttuurialalla. Tämän tutkimuksen taustalla hämmöttävät museoiden nykypäivän toimintaan vaikuttavat poliittiset virtaukset. Kulttuurin taloudellisen painoarvon kasvu on huomattu poliittisen päätöksenteossa ja eri hallinnon tasoilla. Siitä johtuvat esimerkiksi EU:n tavoite lisätä kokoelmien liikkuvuutta tai toisaalta Suomessa hallituskauden 2007-2011 tavoite edistää kulttuurivientiä. Tämänkaltaiset hallinnolliset trendit ovat vai-

kuttaneet myös museoalaan lisääntyvänä vaatimuksena laajentaa toiminnan ulottuvuuksia valtioiden rajojen yli.

Poliittinen motivaatio kulttuurialan kansainvälisyyden lisäämisen taustalla on usein taloudellinen hyöty. On todettu, että kulttuurin avulla voidaan lisätä talouden volyymiä, voidaan tehdä jopa voittoa. Samaan hengenvetoon voidaan kuitenkin todeta, että museot ja niiden toiminta eivät perustu taloudellisille arvoille. Museoiden arvoperusta on vahvasti kulttuurin säilyttämisessä, vaalimisessa sekä ihmisten kasvattamisessa ja sivistämisessä.

Kulttuuriviennin lähtökohta (Ks. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurivientiraportit) on Suomen vahva olemassa oleva kulttuurialan tukirakenne, joka takaa laadukkaan kulttuurin tekemisen ja vaalimisen. Tästä lähtökohdasta halutaan lisätä kulttuurialan viemistä ja

suomalaisen kulttuurin levittämistä. Vienti on kuitenkin yksipuolinen tapa lähestyä kansainvälisen toiminnan ulottuvuutta museoissa. Kansainvälisyys merkitsee osallisuutta erilaisissa rajoja ylittävissä yhteisöissä ja projekteissa. Kulttuuriviennistä puhuttaessa tulee ajatella laajemmin vientiä vuorovaikutuksen kautta. Viennistä puhuttaessa pitää muistaa myös kulttuurituonti.

Kansainvälisyys ei perustu pelkästään taloudellisten intressien vaatimuksille. Kansainvälisyys on usein museoiden toiminnan kehittämisen vaatimus ja myös seuraus. Kansainvälisyys on museoille välttämätöntä globalisoituneen maailman representoimisessa ja monimuotoisen yleisön palvelemisessa.

Toiminnan laadukkuus johtaa uusiin mahdollisuuksiin ja ylittää myös rajoja. Kulttuurin säilyttäminen, kansallisen identiteetin ylläpitäminen tai rakentaminen sekä sivistäminen ja kasvattaminen, ovat määrittäneet ja tulevat määrittämään tulevaisuudessa kansainvälisesti.

Kaikenlainen kiinnostavien ideoiden virtaus rakenteiden, kuten kansallisvaltioiden, yli on hyväksi. Teknologian avatessa uusia mahdollisuuksia tiedonvälitykselle ja säilytykselle, kansainvälisyys vaikuttaisi lisääntyvän kuin itsestään. Kansainvälistymisessä ei kuitenkaan voi olla mukana automaattisesti. Vaaditaan aktiivisuutta ja erityisesti uudenlaisen toimintaympäristön huomioimista.

Museoiden kansainvälisyys -hankkeessa haluttiin selvittää suomalaisten museoiden kansainvälisyyttä käytännön tasolla:

- Kuinka paljon museoiden henkilöstö ja kokoelmat liikkuvat?
- Millaisia ovat kansainvälisyyden hyödyt museoiden näkökulmasta?
- Millaisia kansainvälisiä yhteyksiä museoillamme on ja miten ne ovat syntyneet?
- Millä tavalla yhteyksistä pidetään huolta ja miten niitä voitaisiin käyttää hyväksi koko museoalaa hyödyntäen?
- Kuinka museot voivat parantaa toimintaansa kansainvälisyyden kautta ja kuinka se tehdään?

Tämän raportin taustalla on selvitystyö. Se perustuu museoille lähetettyyn kyselyyn, jonka avulla kerättiin museoiden tietoja yhteen. Selvityksen laatimisessa ei ole käytetty tieteellisen tutkimuksen metodeja, vaan kyse on tiedon keräämisestä ja kootun tiedon yhdistämisestä kokonaisuudeksi. Vastaukset kysymyksiin on käsitelty kokonaisuuksina ja niistä muodostuu joukko, jota kyselyyn vastanneet museot edustavat. Tämä joukko ei edusta kaikkia Suomen museoita, koska vastanneiden museoiden joukkoa ei ole valittu tai määritetty. Vastaajat ovat valikoituneet sattumanvaraisesti niistä museoista, jotka selvitykseen osallistuivat.

Selvitystyössä kerättiin tietoja, jotka liittyvät museotoimintaan ja ovat helposti todennettavissa lukuina ja faktoina. Esimerkiksi kysyttiin, onko museo lainannut esineitä viimeisen kolmen vuoden aikana ja mitkä ovat lainatahot. Selvitystyössä kysyttiin määrien lisäksi myös, minkälaista hyötyä kansainvälisyydestä koetaan koituvan. Vastausten tulkinnalle ei ole mitään arvioinnin välineitä ja tulkinta perustuu mahdollisimman objektiiviseen asennoitumiseen. Selvitystyössä on myös vertaileva osuus, joka on toteutettu vertailemalla tietoja eri museotyypeittäin keskenään. Vertailussa kolme museotyyppiä kulttuurihistorialliset museot, taidemuseot ja erikoismuseot ovat kokonaisuuksia, joita verrataan toisiinsa. Vertailu eri museotyyppien välillä antaa suuntaa siitä, miten kansainvälisyys näkyy erilaisissa museoissa.

Kysely lähetettiin 167 museolle, joista 66 vastasi. Vastaajien pieni määrä johtaa siihen, että selvitystyön tulokset eivät koske kattavasti kaikkia Suomen museoita, vaan vastanneiden museoiden joukkoa.

Museot, joita selvitystyö koskee:

Kulttuurihistorialliset museot

- Carlsron museo
- Huittisten museo
- Itä-Hämeen museo
- Kankaanpään kaupunginmuseo
- Kymenlaakson museo
- Lahden kaupunginmuseo
- Lapin maakuntamuseo
- Liedon Vanhalinna
- Nautelankosken museo
- Pielisen museo
- Pohjois-Karjalan museo
- Pohjois-Pohjanmaan museo
- Porvoon museo
- Raahen museo
- Rauman museo
- Rautalammin museo
- Riihimäen kaupunginmuseo
- Satakunnan Museo
- Savonlinnan maakuntamuseo
- Uudenkaupungin museo

Taidemuseot

- EMMA - Espoon modernin taiteen museo
- Helsingin taidemuseo
- Hyvinkään taidemuseo
- Imatran taidemuseo
- Joensuun taidemuseo
- Jyväskylän taidemuseo
- Kemin taidemuseo
- Kouvolan taidemuseo Poikilo
- Kuopion taidemuseo
- Lönnströmin taidemuseo
- Nelimarkka-museo
- Oulun taidemuseo
- Porin taidemuseo
- Rauman taidemuseo
- Riihimäen taidemuseo
- Salon taidemuseo Veturitalli
- Tampereen taidemuseo
- Vantaan taidemuseo

Erikoismuseot

- Alvar Aalto -museo
- Designmuseo
- Gallen-Kallelan Museo
- Heureka
- Jalkaväkimuseo
- Karkkilan ruukkimuseo
- Keski-Suomen Ilmailumuseo
- Kierikkikeskus
- Kuddnäsin museo
- Lenin-museo
- Poliisimuseo
- Postimuseo
- Saamelaismuseo Siida
- Sotamuseo
- Suomen lasimuseo
- Suomen Lelumuseo Hevosenkä
- Suomen maatalousmuseo Sarka
- Suomen Metsästysmuseo
- Suomen Rautatiemuseo
- Suomen Urheilumuseo
- Suomen valokuvataiteen museo
- Teatterimuseo
- Tekniikan museo
- Turun tuomiokirkkomuseo
- Työväenmuseo Werstas

Luonnontieteelliset museot

- Jyväskylän yliopiston museo/luonnontieteellinen osasto

Museotyyppien yhdistelmät

- Emil Cedercreutzin museo
- Serlachius-museot

Selvityksessä esiin tulleet asiat

- **Vastanneita museoita: 66**
 - Kulttuurihistoriallinen museo: 20
 - Taidemuseo: 18
 - Erikoismuseo: 25
 - Luonnontieteellinen museo: 1
 - Museotyyppien yhdistelmä: 2

- **Kuinka aktiivisesti museot luovat kontakteja**
Luoko museonne aktiivisesti kansainvälisiä kontakteja?

Kyllä 45/66 **68%** **Ei** 21/66 **32%**

Mihin kansainvälisiin verkostoihin suomalaiset museot kuuluvat

Kansainvälisten museoverkostoihin kuulumisen osalta voidaan sanoa museoiden verkostoituneen kattavasti. Yhteensä 42 museota 66:sta kuuluu johonkin kansainväliseen museoiden verkostoon. Yleisin taho on Kansainvälinen museoneuvosto/International Council of Museums ICOM eri komiteoineen. Lisäksi monessa museossa toimivat museoammattilaiset ovat aktiivisia Euroopan museofoorumilla. Kolmas yleinen verkostojen tyyppi, johon museot kuuluvat on erilaiset erikoismuseoiden muodostamat kansainväliset järjestöt.

Kansainvälisten kontaktien solmiminen ja ylläpitäminen

”Kansainväliset konferenssit – näyttelyhankkeet – tutkimushankkeet – henkilökohtaiset kontaktit ja verkostot – olennaista on suunnitelmallisuus, kontaktien tavoitteellinen hoito ja pitkäjänteisyys.”

Kuten edellä lainatusta vastauksesta ilmenee, erilaisia tapoja kansainvälisten kontaktien muodostamiseen on useita. Ensimmäinen tapa edistää museoiden kontakteja näyttäisi kulkevan henkilökohtaisten kontaktien kautta. Kansainvälisten suhteiden hoitajana toimii useimmissa tapauksissa museonjohtaja, jonka aktiivisuudelle kontaktien syntyminen jää. Henkilökohtaisia suhteita solmitaan erilaisilla foorumeilla. Esimerkiksi kansainväliset seminaarit ovat tärkeitä. Toisaalta yhteistyöhankkeet merkitsevät useille museoille suoraan kontaktien syntymistä. Kontakteja haetaan hankkeiden kautta ja yhteistyössä vaadittua luottamusta rakennetaan samanaikaisesti projektien kanssa.

Useiden museoiden kohdalla kontaktit avautuvat erittäin monilla tavoilla. Museot ovat vastausten perusteella erilaisessa asemassa kansainvälistymisen mahdollisuuksien suhteen. Joillakin museoilla kansainvälisiä kontakteja on lähes rajattomasti, kun taas toiset joutuvat etsimään ja rakentamaan niitä innovatiivisemmin. Selvää on, että museot ottavat yhteyttä kansainvälisiin kontakteihin ja toisaalta museoihin otetaan spontaanisti yhteyttä. Museoiden henkilöstön on oltava aktiivisesti avoimia mahdollisuuksille.

Erilaisia vastauksissa esiin nousseita kontaktien syntymisen tapoja ja paikkoja:

- Museoalan konferenssit ja seminaarit
- Leader-hanke
- Pohjoismainen yhteistyö
- Yliopisto/ muut tutkimusprojektit
- Ystävyysskaupunkitoiminta
- Eurooppalainen museofoorumi
- Yhteistyö erilaisten kulttuuriyhdistysten kanssa
- EU-hankkeet
- Vierailut museoissa muissa maissa
- Sähköposti
- Muiden kotimaisten museoiden kontaktit
- Museoiden omat kansainväliset tapahtumat biennaalit tai muut vastaavat näyttelyt
- Kokoelmien liikkuvuus -yhteydet
- Opetus- ja kulttuuriministeriö
- Lähetystöt/kulttuuri-instituutit
- Ulkomaiset yhteydenotot
- Museoviraston kontaktit /projektit
- Museopedagogiset yhteydet
- Lähialueiden yhteistyö: naapurivaltiot Viro, Venäjä, Norja ja Ruotsi

Pysyvät ja lyhytaikaiset kontaktit sekä niiden erot toiminnassa

Kysymykseen ovatko museonne kontakteista muodostunut pysyviä vai ovatko ne jääneet projekti/näyttelykohtaisiksi, 47 museota vastasi kontaktien olleen pysyviä, ja 48 museo-

ta vastasi kontaktien olleen projektikohtaisia. Useimmilla museoista on siis kokemuksia sekä vakiintuneista että lyhyempi aikaisista suhteista. Mutta on myös museoita, joilla on vain pysyviä kontakteja ja on myös museoita, jotka toimivat vain lyhytaikaisten kontaktien kautta. Kysymys liittyy aktiiviseen pyrkimykseen luoda kansainvälisiä suhteita. Niille kolmelletoista, jotka vastasivat, että yhteydet ovat olleet pelkästään pysyviä, kansainvälisen toiminnan ensi sijainen tarkoitus on ollut museoiden vertaisverkoston luomisessa. Museoiden tarkoituksena on ollut löytää oman alan museoita, joiden toimintaan on voinut peilata ja verrata omaa toimintaa ja kehittää sitä pitkällä aikavälillä.

Museot, jotka vastasivat kontaktien olleen lyhytaikaisia, olivat huomattavasti vaikeamman tilanteen edessä. **Mistä syystä mahdollista yhteistyötä ei jatkettu?** *”Sen kun tietäisi, suhteellisen uutena museonjohtajana joudun rakentamaan verkostoja uudestaan.”* *”Hankkeet tai projektit ovat päättyneet tai museoiden henkilökunnassa on tapahtunut muutoksia.”* Selvitys osoittaa, että museoiden kansainväliset suhteet perustuvat henkilösuhteisiin, ja ovat museon näkökulmasta usein lyhytaikaisia.

Suhteiden jatkuvuuden hyödyiksi voidaan laskea kansainvälisyyden rutinoituminen. Tämä johtaa henkilökunnan kehittymiseen kansainvälisten suhteiden ylläpitämisessä. Pitkäjänteiset suhteet tuottavat vähitellen haluttuja tuloksia *”pitkäjänteinen ja jatkuva yhteistyö on tuottanut vähitellen konkreettisia tuloksia, kuten näyttelyvaihtoa, julkaisutoimintaa, uutta arkistoaineistoa ja asiantuntijaseminaareja”*. Ilman suhteiden jatkuvuutta ei olisi päästy pisteeseen, joka vastauksessa on kuvattu.

Muita kuvailtuja hyötyjä ovat: *”kansainvälinen näkökulma, uudet ideat, benchmarkkaus, alan toimijoiden yhteenguuluvuuden tunne, tietojen vaihto.”* Tai toisen museon mukaan: *”jatkuvuus tuo uusia hankkeita ja rutinoitumista.”* Näyttely-yhteistyön mahdollisuuksien parantaminen on eniten esiin tuotu hyöty yhteistyön jatkuvuudessa. Useat museot mainitsevat myös oman toimintansa tunnettavuuden lisääntymisen ja museon imagon nousun olennaisena kansainvälisten kontaktien pysyvyyden tuottamana hyötynä.

Esimerkki taidemuseon näkökulmasta kontaktien pysyvyyden hyödyistä: *”Museo tarvitsee sekä pitkäjänteisiä kestäviä kontakteja että jatkuvaa avoimuutta uusille mahdollisuuksille. Nykyaikaisen kentällä yhden ja saman yhteistyöverkon puitteissa ei voi käytännössä toteuttaa yhtä tai kahta näyttelyä enempää, vaikka toiminta sujuisi kuinka hyvin tahansa. Sisällölliset kysymykset ja museoiden/kansainvälisten kuraattoreiden näyttelypoliittiset profiilit määrittelevät yhteistyön suunnan ja kunkin toimijan tarpeet. Viime kädessä kyse on yleisölle tarjottavan palvelutuotteen laadusta ja ajankohtaisuudesta. Toteutuksen helppous tai yhteistyökumppaneiden tuttuus ei saa sanella niitä sisältötavoitteita, joita museo tarjonnalleen asettaa. Jatkuvuus tuo vakautta ja luotettavuutta vuorovaikutukseen.”*

Esimerkki monialaisen museon näkökulmasta kansainvälisyyteen: *”Kansainväliset kontaktit antavat tietoa museoalasta laajemmin, esimerkkejä eurooppalaisesta museomaailmasta, tietoa kokoelmista, alan käytännöistä, koulutuksesta, palkkauksesta jne. saa vertailukohteeksi. Kontaktit takaavat myös mahdolliset näyttelylainat tulevaisuudessa.”*

Molempien edellä vastanneiden museoiden näkökulmat ovat hyvin yhteneväiset, koska ne katsovat kansainvälisiä kontaktien tarkoituksenmukaisuutta oman toimintansa näkökulmasta. Kuitenkin kontaktien pysyvyydestä tulevat hyödyt eroavat kohtuullisen laajastikin. Edellä vastanneen taidemuseon kohdalla on kyse nykytaiteeseen kuuluvasta toimintakentästä siis siitä objektista, jota museo esittelee tai niistä sisällöistä, jotka museon haluaa yleisölleen tuottaa. Toisen museon kohdalla kansainvälisyys nähdään laajemmin oman toiminnan ulottuvuuksia kehittävänä.

Lopulta jatkuvat ja pysyvät kansainväliset kontaktit kiteytyvät toiminnan kehittämiseen yleisesti:

”Museon toimintaa on voitu kehittää ja suunnitella pitkäjänteisemmin. Muiden museoiden toiminnassa on voitu hyödyntää yhteistyömuseossa jo hyväksi havaittuja toimintamuotoja.”

Yhteistyön päättymiselle on erilaisia syitä, mutta useimmat esittivät yhteistyön päättymisen negatiivisena ja antoivat sille jonkun syyn: resurssien puute tai rahoituksen päätyminen mainittiin kahdeksan vastaajan kohdalla. Kaksi muuta olennaista seikkaa olivat epäonnistuneet projektit, joissa oli kommunikaatioon, tiedotukseen tai hallintoon liittyviä puutteita sekä erilaisista henkilöstömuutoksista johtuneet yhteistyön katkeamiset.

Yleisin syy kontaktien ja yhteistyön lyhytaikaisuuteen oli kuitenkin projektiluontoisuus luonnollisena museotyön muotona. Useissa tapauksissa näyttely-yhteistyö nähdään yksittäisenä projektina, eikä sille olla kaavailemassa sen suurempaa jatkoa. Museotyöhön kuuluu projektikohtaisuus, ja laajojen osin irrallistenkin kontaktiverkoston muodostuminen niin kansainvälisesti kuin kotimaassa.

Miten kansainvälisyyden edut nähdään

”Olemme saaneet viedä omaa kulttuuria muualle ja tuoda esille muiden kansojen kulttuuria.”

Museoilta kysyttiin, minkälaisia etuja kansainvälisyydestä on ollut museolle ja museon yleisölle. Vastaukset kansainvälisyyden hyödyistä yleensä ovat osin samoja, joita koetaan saatavan pitkäjänteisistä kansainvälisistä kontakteista. Sellaisia seikkoja ovat esimerkiksi näyttelyvaihto sekä kansainvälisen toiminnan tuoma mahdollisuus kehittää museota vertailuissa kumppaneihin. Kontaktien pysyvyyttä käsittelevän kysymyksen kohdalla näyttely-yhteistyö nähtiin mahdollisuutena, jonka kautta yhteistyössä tehty näyttelyprojektit tulivat mahdollisiksi. Toisaalta laajemmasta kysymyksessä kansainvälisyyden hyödyistä kansainvälinen näyttelytoiminta nähtiin jo toisella tavalla. Kansainvälisten näyttelyprojektien rahoittaminen tulee taloudellisesti helpommaksi, kun yhteistyössä on monta osapuolta. Etu nähtiin myös taloudellisia toimintaedellytyksiä laajemmasta perspektiivistä uusia toiminta-ajatuksia antavana. Kokonaisvaltaisemmin ajateltuna kansainvälisyys nähtiin vuorovaikutuksen ja kommunikaation näkökulmasta. Vuorovaikutuksen näkökulma on jaettavissa vielä kahteen kategoriaan:

- 1.) Museot näkevät kansainvälisen vuorovaikutuksen olennaiseksi osaksi alan kehittymisen kannalta. Suu-

rin osa vastanneista museoista piti kansainvälisyyttä ammatillisen osaamisen kannalta olennaisena asiana. Kansainvälinen toiminta kehittää osaamista ja ammatitaitoa toisella tavalla kuin yhteistyö ja kanssakäynti oman maan rajojen sisäpuolella.

- 2.) Vastausten mukaan museot pitävät kansainvälistä vuorovaikutusta olennaisena osana kulttuurien välistä keskustelua, joka liittyy sekä suomalaisen kulttuurin näkymiseen Suomen ulkopuolella että muiden kulttuurien esittelemiseen suomalaisille. Kulttuurien välisen vuorovaikutuksen esille tuoneet museot eivät vastauksissaan pohtineet yhtä painokkaasti omaa ja instituutionsa näkökulmaa, kuin yleisönsä asiaa.

Molemmat edellä esitellyistä lähestymistavoista näkyvät seuraavassa vastauksessa: *”Yleisö pääsee tutustumaan teoksiin, joita paikkakunnalla ja lähialueella ei juuri nähdä. Lähiseudulla asuu myös runsaasti maahanmuuttajia, joiden omaa kulttuuriperintöä kansainvälinen toiminta tukee. Museon kannalta tuloksena on sekä tasokkaita näyttelyitä että runsaasti oppimiskokemuksia ja tietoa siitä, miten muualla museotyötä tehdään. Tämä auttaa toiminnan kehittämisessä.”*

Selvitystyön tuloksen mukaan vastanneiden museoiden kohdalla noin puolet vastaajista näki kulttuurien välisen vuorovaikutuksen olennaisena kansainvälisyyden etuna ja siten ne ehkä myös katsovat vuorovaikutuksen olevan tärkeä museoiden tehtävä. Samalla voidaan kuitenkin todeta, että 13/66 museota ei vastannut kysymykseen ollenkaan. Osa vastanneista ei eritellyt juurikaan etuja: *”Edut ovat jääneet vähäisiksi.”* Yksittäisen museon kohdalla kansainvälisyydestä koituvia hyötyjä ei aina nähdä. Tällöin ei ehkä ole pohdittu kansainvälisyyttä laajemmasta kommunikaation ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Kansainvälisen toiminnan moninaisuus

Viimeisen kolmen vuoden aikana (2008-2011) museoiden väliseen kansainväliseen yhteistyöprojektiin oli ottanut osaa 43/66 museosta. Tämä on varsin lähellä aktiivisesti kansainvälisyyteen suhtautuvien museoiden määrää (45/66). Ne 43 museota, jotka ilmoittivat osallistuneensa kansainvälisiin projekteihin, erittelivät 128 eri projektia. Luku olisi huomattavasti korkeampi, jos kaikki museot olisivat vastanneet eritellen projektinsa. Jotkin museoista vastasivat vain yleisesti, että *”erilaisia näyttelyvaihtoja”*. Siitä huolimatta pystytään hahmottamaan, että museoilla on ollut suuri määrä projekteja, jotka on toteutettu kansainvälisesti ja sellaisella määrällä projekteja on vaikutusta suomalaisen kulttuuriin ja sivistykseen riippumatta projektien luonteesta.

Sisällöltään projektit ovat kahdenlaisia.

- 1.) Projektit liittyivät alan kehittämiseen ja kansainvälisten vaikutteiden saamiseen. Sellaisia projekteja ovat tutkimushankkeet, seminaarit ja konferenssit. Käytännössä tämänkaltaisen kansainvälinen toiminta on tarkoitettu vain museoiden henkilöstölle ja muille museoalan ammattilaisille. Näissä projekteissa tärkeinä yhteistyötahoina suomalaisille ovat kansainväliset museoalan järjestöt.

2.) Toisena projektien kokonaisuutena voidaan nähdä näyttelyiden vaihdot ja kokoelmien liikkuminen. Nämä projektit muodostuvat usein monenlaisista yhteistyökuvioista, joissa mukana on esimerkiksi Suomen lähetystöjä ja kulttuuri-instituutteja. Useimmiten projektien yhteistyökumppanuus on kuitenkin kahden museon välinen. Lisäksi projekteissa on usein mukana erilaisia kolmannen sektorin toimijoita, kuten eri kulttuurialueita edustavia kulttuuriseuroja.

Syitä kansainvälisten projektien vähäisyydelle

Museot listasivat syitä projektien väliin jättämiselle: oman aktiivisuuden puute, yhteyksien puute, resurssien puute (henkilöstö ja rahoitus). Yhteistyöprojekteihin sisältyy myös riski niiden epäonnistumisesta ja sujuvuudesta. Aina ei voida olettaa, että yhteistyökumppanit pitävät kiinni sovituksista ja tämä on asia, jonka kansainvälistä toimintaa harjoittaneet museot ymmärsivät. Yksi museo suhtautui kansainväliseen projektiin riskienhallinnan näkökulmasta ja vastasi museon tarttuvan niihin projekteihin, joissa arvioidaan riskien olevan hallittavalla tasolla ja jättävän sellaiset projektit väliin, joissa riskit ovat liian suuret. Riskien hallintaa pitää katsoa kumppanien luotettavuuden ja taloudellisen hallittavuuden näkökulmista, ja nämä seikat tulisi arvioida kansainvälisten projektien yhteydessä.

Se, että ei oteta osaa kansainväliseen toimintaa voidaan jossain määrin yhdistää vähäisiin henkilöstöresursseihin. Uusea museo mainitsi kansainvälisten projektien olevan työläisiä ja vaativan paljon aikaa. Tosin joissakin tapauksissa voi ilmetä passivisuutta ylipäättään, esimerkiksi museon kohdalla, joka vastasi kansainvälisten projektien väliin jättämisen syyksi ”ei ole pyydetty”.

Erilaisia rahoituksen lähteitä

Kansainväliselle toiminnalle on saatavissa rahoitusta museon ulkopuolelta. Rahoitustahoja ovat mm. Opetus- ja kulttuuriministeriön hankerahoitus, EU:n erilaiset rahoitusmahdollisuudet, Suomen ja Pohjoismaiden kulttuuri-rahastot sekä erityisaloihin liittyvät rahoitusmahdollisuudet ja säätiöt. Kansainvälisiin projekteihin on saatavissa rahoitusta eri tahoilta. Kysymykseksi nousee, ovatko rahoituksen lähteet helposti saavutettavissa ja käyttävätkö suomalaiset museot niitä?

Kuuden museon kohdalla ei ole eritelty, mitä rahoituslähteitä hankkeissa on käytetty, vaikka vastauksista ilmenee ulkopuolinen rahoitus, joten eri rahoituskanavien yleisyyttä on vaikea vertailla keskenään. Seitsemän 66 vastanneesta museosta vastasi käyttäneensä erilaisia EU:n rahoituksia, kahdeksan museota vastasi käyttäneensä erillistä opetus- ja kulttuuriministeriön hankerahoitusta, kaksi vastasi käyttäneensä ulkoministeriön ja Suomen lähetystöjen tarjoamia rahoitusmahdollisuuksia. Pohjoismaisen kulttuurirahaston apurahoja on käyttänyt yksi vastanneista museoista.

Vastauksista selvisi myös, että ulkopuolisen rahoituksen kohdalla ratkaisevaa on, kuinka monissa tapauksissa rahoituksen saamisen vaikeus estää toteuttamiskelpoisten hankkeiden toteuttamisen. Kansainvälisiin projekteihin on mahdollista saada ulkopuolista rahoitusta enemmän kuin paikallisiin näyttelyihin tai muihin projekteihin, mutta esimerkiksi EU-hankkeet koettiin joissain tapauksissa liian vaikeiksi. ”Museon rahoituksesta kaupunki kattaa 80 %. Loppu jakautuu lipputulosten, valtion ja sponsoreiden välillä. Esimerkiksi EU-rahoitteisiin projekteihin museo ei ole osallistunut. Ne ovat raskaita ja tuotto on vähäinen.” Museot eivät maininneet yksityisen tai sponsori-rahituksen roolin olevan erityisen suuri kansainvälisten projektien toteuttamisessa vertailtaessa muuhun museon toiminnan rahoitukseen.

Kokoelmien liikkuvuus

Esinelainat ulkomaille

Vastanneista museoista 37,9 % on lainannut esineitä kokoelmistaan ulkomaille viimeisen kolmen vuoden aikana. Lainattujen esineiden määrä vaihtelee museoittain yhdestä esineestä useisiin satoihin esineisiin. Useimmissa tapauksissa lainat käsittivät yksittäisen esineen. Noin yhdessä tapauksessa viidestä lainauksissa oli kyse suuremmista kokonaisuuksista. Vastauksista selviää, että osin ulkomaille lainatut esineet liittyvät vietyihin näyttelyihin, jolloin rakennetun näyttelyn omaan kokoelmaan liittyvät esineet katsottiin lainatuiksi. Joidenkin museoiden kohdalla näyttelyiden vieminen tarkoittaa suoraan oman kokoelman liikuttamista. Joissain vientitapauksissa museot vievät näyttelyn mukana myös muiden suomalaisten museoiden kokoelmia.

Kokoelmalainat, kohdemaat:

8 museota: Ranska, 5 x Ruotsi, 5 x Venäjä, 4 x Saksa, 4 x Tanska, 3 x Viro, 3 x Iso-Britannia, 3 x USA, 2 x Espanja, Hollanti, Belgia, Liettua, Slovenia, Itävalta, Etelä-Korea, Brasilia, Japani, Kiina, Belgia.

Museotyypeittäin:

Taidemuseot

5 x Ranska, 4 x Ruotsi, 4 x Venäjä, 2x Iso-Britannia, 2 x Viro, 2 x Saksa, 2 x Espanja Etelä-Korea, Brasilia, USA, Japani, Kiina, Belgia, Ruotsi.

Erikoismuseot

3 x Ranska, 3 x Tanska, 2x USA, Viro, Saksa, Hollanti, Ruotsi, Belgia, Iso-Britannia

Kulttuurihistorialliset museot

Liettua, Venäjä, Slovenia, Itävalta, Saksa, Tanska

Lainat Suomeen

Vastanneista 63 museosta 38,1 % oli lainannut esineitä ulkomailta. Lainoja on siis yhtä monen museon osalta Suomeen kuin Suomesta. Lainoja tehneistä museoista 17 oli lainannut esineitä molempiin suuntiin. Sen lisäksi 8 museota oli vain vienyt ja 7 tuonut esineitä. Yhteensä 66 museosta 32 eli lähes puolet oli liikuttanut esineitä kansainvälisesti joko vieden tai tuoden. Kaikissa tapauksissa ei ole kyse museoiden kokoelmista. Kuitenkin suurin osa lainoista (n. 80%) oli museoiden välisiä. Museoiden välisten lainojen osuutta kaikista lainoista on kuitenkin vaikea arvioida, koska kaikki vastanneet eivät luultavasti tulkinneet kysymystä samalla tavalla. Jotkin vastanneista tulkitsevat kysymyksen tarkoittavan juuri museoiden välistä lainaustoimintaa, eivätkä vastanneet kysymykseen kyllä, jos lainaaja oli yksityishenkilö, esimerkiksi taiteilija.

Selvitystyön perusteella voidaan siis arvioida, että kokoelmien kansainvälinen liikkuvuus koskee noin puolta Suomen museoista. Lainatut esineet tulevat ympäri maailmaa. Lainoja tulee huomattavasti laajemmalla alueelta kuin mihin lainat menevät. Esimerkiksi suomalaiset museot ovat lainanneet paljon esineitä Afrikasta, jonne ei tämän selvityksen mukaan museoiden kansainvälistä yhteistyötä suuntaudu kovinkaan paljon. Kaikki Afrikasta lainatut esineet ovat olleet nykytaidetta. Myös Kiinasta on lainattu viimeisen kolmen vuoden aikana paljon taideteoksia.

Taide-esineet ovat keskeisessä osassa museoiden kokoelmalainoissa ja vastausten perusteella selvästi yli puolet esineistä on taideteoksia. Mainittavaa on myös, että ulkomailta lainatut esineet muiden kuin taidemuseoiden kohdalla olivat usein taideteoksia. Kokoelmien liikkuvuuden kohdalla voitaisiin puhua selvästi vähäisemmistä kappalemääristä, jos taideteoksia ei otettaisi huomioon. Kuitenkin 20 kulttuurihistoriallisen ja erikoismuseon esineistöä on ollut lainassa, vaikka esineiden määrä on vähäisempi kuin taideteosten kohdalla.

Näyttelyiden vienti

Vastanneista museoista 27,7 % on vienyt näyttelyitä viimeisen kolmen vuoden aikana. Viennissä painottuvat muotoilu- ja arkkitehtuuriaiheiset näyttelyt sekä suomalaisten taidemuseoiden tuottamat nykytaidenäyttelyt. Kansainvälisten nykytaidenäyttelyiden kohdalla vienti on kuroitoidun näyttelyn eteenpäin lähettämistä. Kyse ei ole silloin museokokoelmien tai suomalaisen kulttuurin viennistä, mutta yhtäläisellä olennaisesta kansainvälisen museotoiminnan mallista. Vastauksista selvisi, että muut museot kuin taidemuseot eivät näyttelytoiminnassaan tuota läheskään samassa mittakaavassa projekteja, jotka olisivat yhteisesti tuotettuja kansainvälisten kumppaneiden kanssa.

Selvitystyön perusteella näyttelyiden vienti ei ole keskeinen osa museoiden toimintaa. Siitä huolimatta jopa

neljännes museoista on viimeisen kolmen vuoden aikana vienyt näyttelyn ulkomaille. Näistä pienellä osalla, eli kaudella selvitykseen osallistuneella museolla on kattavaa ja jatkuvaa itse tuotettujen näyttelyiden kiertoa ulkomailta. Näistä museoista lähtee jatkuvasti eri näyttelyitä useisiin maihin. Aktiivisten museoiden osalta muutaman kohdalla voidaan sanoa, etteivät ne ole erityisesti panostaneet toiminnassaan tuotettujen näyttelyiden vientiin, eikä näyttelyiden kiertoa muualla ole tavoitteellisesti haettu. Toisaalta selvitykseen vastasi myös muutama museo, jotka ovat aktiivisia kulttuuriviejiä. Käytännössä suomalaisilla museoilla ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vientiosastoa.

Laajemmin hahmotettuna kahdeksalla vastanneella museolla on viimeisen kolmen vuoden aikana ollut useampia ulkomailta kiertäneitä näyttelyitä tai näyttely, joka on kiertänyt useammassa maassa. Näiden museoiden joukossa on museoita, joilla on yksi näyttely, joka kiertää jatkuvasti maailmalla. Kahdeksan aktiivista vientiin keskittyntä museota 66:sta on aika suuri luku ja voidaan arvioida, että näyttelytoiminta on saanut kohtuullisesti yleisöä. Viennin jatkuvuuteen johtaneita syitä ei tässä selvityksessä tule kattavasti esiin, mutta selvästi näyttelyiden vieminen on luontevaa museoille, jotka ovat tunnettuja. Esimerkiksi suomalainen muotoilu on kansainvälisesti tunnettua, joten muotoiluun erikoistuneet museot vievät näyttelyitä verrattain paljon. Vientiä säännöllisesti harjoittavat museot ovat resurssiltaan suurempia ja niillä on vakiintuneet käytänteet toimia kansainvälisesti.

Vientinäyttelyiden aiheita ovat olleet mm. suomalainen valokuva, Akseli Gallen-Kallelan taide, Timo Sarpenevan, Tapio Wirkkalan ja Alvar Aallon muotoilu ja arkkitehtuuri sekä muu suomalainen muotoilu, tontut, saamelainen käsityö, hiihtourheilu, pitsi ja muumit.

Näyttelyt ovat kiertäneet Euroopassa ja lähialueilla, mutta joitakin näyttelyitä viedään ympäri maailmaa. Usein ympäri maailmaa kiertävissä näyttelyissä kyseessä ovat samat aiheet, joita edellä mainittiin. Selvitystyön tuloksena voidaan esittää, että suomalaisella näyttelyviennillä on muutamia vientibrändejä kuten muotoilu.

Näyttelyitä viedään enimmäkseen lähialueille mutta myös muualle:

Venäjä, Saksa, Viro, Iso-Britannia, Hollanti, Norja, Portugal, Ruotsi, Tanska, Slovenia, Luxemburg, Itävalta, Slovakia, Ranska, Puola, Turkki, Latvia, Kreikka, Belgia, Bosnia ja Hertsegovina; Euroopan ulkopuolella: Japani, Kiina, Brasilia, Argentiina, Uruguay, USA, Meksiko, Kuwait, Malesia, Thaimaa, Kanada.

Maiden määrä on kohtuullisen suuri ja sijoittuminen ympäri maailmaa huomattava. Tosin muutama museo vastaa suurimmaksi osaksi Euroopan ulkopuolisesta edustuksesta. Useat museot vievät näyttelyitä Venäjälle, Ruotsiin ja Saksaan.

Näyttelyiden tuonti

Näyttelymääriä tarkastelemalla havaitaan, että näyttelyiden tuonnin osalta museot ovat aktiivisempia kuin näyttelyiden viennin näkökulmasta. Kaksi viidestä (40%) vastanneesta museoista oli tuonut näyttelyn Suomeen

viimeisen kolmen vuoden sisällä. Vastanneet tulkitsivat kysymystä myös eri tavoin. Jotkin museoista eivät katsoeet tuoneensa näyttelyitä ulkomailta, jos olivat itse hoitaneet näyttelyn kuratoinnin ja tuottamisen, jolloin näyttely oli kansainvälisesti tuotettu, mutta ei ulkomailta valmiina tuotu. Suomalaiset museot haluavat itse hallinnoida museon sisällöllistä puolta, jolloin kansainvälisissä projekteissa pyritään olemaan aktiivinen osapuoli myös näyttelyn suunnittelun osalta, esimerkiksi: *”Taidemuseo pyrkii tuottamaan tai tuottamaan osin näyttelynsä, val-*

miita kiertonäyttelyitä ei ohjelmistoon oteta” tai ”emme ole tavallisesti tuoneet valmiita näyttelyitä.”

Useimmat tuoduista näyttelyistä ovat taidenäyttelyitä. 16/26 näyttelyitä tuoneesta museosta oli tuonut taidenäyttelyitä. Muita aihepiirejä käsitteleviä näyttelyitä on tuotu verrattain vähän. Vastauksista voidaan laskea, että muita kuin taidenäyttelyitä on tuotu viimeisen kolmen vuoden aikana yhteensä kolmetoista, näistäkin viisi oli muotoilua käsitteleviä ja kolme tiedekeskusnäyttelyitä.

Museoiden asiantuntijavierailut

Ulkomaisia asiantuntijoita on vieraillut kahdessa kolmesta vastanneesta museosta viimeisen kolmen vuoden aikana. Museoalalla on laajaa diversiteettiä ja museoiden vastaukset osoittavat selvästi, että suomalainen museoala kiinnostaa kansainvälisesti eri asiantuntijoita. Vierailun syy on usein yhteistyöprojekti. Erikoismuseoilla voi olla enemmän erityisalasta kiinnostuneita vieraita, jotka voivat olla alan harrastajia tai ammatillaisia museon edustamalla alalla. Erikoismuseoilla on kansainvälisten vieraiden vetovoimaa toisella tavalla kuin muilla museoilla varsinkin, jos museot tunnetaan kansainvälisesti.

Suurin osa vierailijoista kustantaa matkat itse. Mahdollisesti tämä osoittaa museoiden herättämää kiinnostusta kansainvälisesti, koska vieraat tulevat suomalaisiin mu-

seihin myös omasta aloitteesta. Vain osa vieraista tulee Suomeen museoiden kutsumana. Museoissa käy myös muiden tahojen kutsumia ja kustantamia vieraita kuten ulkoministeriön, opetusministeriön, yliopistoiden ja oppilaitosten vieraita tai Näyttelyvaihtokeskus FRAMEn asiantuntijavieraita. Muiden tahojen asiantuntijavieraat ovat tärkeitä museoiden kontaktiverkoston laajenemisessa.

Vierailijat tulevat kattavasti ympäri maailmaa. Toisaalta lähialueilta tulevat vieraat ovat varsin yleisiä - Venäjältä, Virossa ja Ruotsista. Selvityksen tuloksena voidaan todeta, että näistä maista on Suomen museoita kohtaan eniten kiinnostusta. Euroopan ulkopuolelta vieraita oli käynyt 17 niistä 43 museosta, joissa ulkomaisia vieraita oli käynyt. Laajempaa kansainvälistä kiinnostusta herättää noin 1/4 vastanneista museoista.

Asiantuntijavierailut ulkomaille

Museoiden oman henkilöstön ulkomaiset matkat ovat kansainvälisyyden kannalta erityisen tärkeitä. Aktiivinen kansainvälisyys edellyttää aloitteen tekemistä ja kontaktien rakentamista. Museoiden vastauksia tutkittaessa voidaan todeta, että museot ottavat henkilöstön liikkumisen vakavasti ja pyrkivät rakentamaan kansainvälisiä kontakteja. Vastanneiden museoiden osalta tulokset henkilökunnan liikkuvuuden määristä ovat muihin kansainvälisyyden muotoihin verrattuna suuret. Vain kymmenessä 66 kyselyyn osallistuneesta museosta henkilöstöllä ei ollut lainkaan ulkomaan matkoja viimeisen kolmen vuoden aikana. Kääntäen voidaan ajatella noin 15 % museoista pitäytyvän täysin kansainvälisyyden ulkopuolella ja priorisoivan toimintamuotoja, joihin ei liity kansainvälisyyttä. Kuitenkin 85 % museoista ajattelee kansainvälisyyden kuuluvan museoiden toimintaan ja katsoo kansainvälisen näkökulman tärkeäksi.

Mitä eri tarkoituksia museoiden henkilöstöllä on liikkua kansainvälisesti? Merkittävä osa matkoista oli tehty seminaarin tai konferenssin vuoksi. Vain muutamassa vastauksessa eriteltiin seminaariin osallistumisen johtuneen

esitelmän pitämisestä. Seminaarien merkitys on suuri niiden museoiden kannalta, jotka rakentavat kansainvälistä yhteistyötä vertaismuseoiden verkoston kautta. Tämä on yleistä erikoismuseoiden kohdalla.

Toinen olennainen matkustamisperuste on museoiden näyttelytoiminta. Useiden museoiden kohdalla kansainvälinen liikkuminen liittyy ainoastaan näyttelyiden rakentamiseen tai kuratointiin. Kokoelmien liikuttaminen tai kansainvälisten näyttelyiden rakentaminen vaatii henkilöstön liikkumista. Ei ole mahdollista toteuttaa kansainvälisiä näyttelyprojekteja ellei tarvittavia matkoja tehdä sekä kuratoinnin että näyttelyrakentamisen osalta.

Museot ovat hakeneet melko vähän ulkopuolista rahoitusta henkilöstön matkustamiseen. Yhteistyöhankkeissa kulut sisältyvät hankkeen rahoitukseen. Neljä museota 55 vastasi liikkumisen liittyneen hankkeisiin ja näin rahoitus on museon budjetin ulkopuolelta. Vastanneista kolme museota käytti EU-rahoitteisia Grundtvig-ohjelman liikkuvuusapurahoja tai Erasmus-ohjelman apurahoja, yksi museo TAIVEXin ja FRAMEn kautta jaettavaa rahoitusta, kaksi museota ICOMin matka-apurahoja. Kokonaisuutena alle kolmannes matkustamisesta toteutetaan ulkopuolisella rahoituksella.

Museoiden kansainvälisyys museotyypeittäin

Seuraava vertailu perustuu eri museotyyppien muodostamiin vastaajaryhmiin: erikoismuseot 21, kulttuurihistorialliset museot 18 ja taidemuseot 17 vastannutta. Ryhmiä ei vertailla absoluutisesti. Tarkoituksena on erilaisten museoiden joukkojen rinnakkain asettamisen myötä selvittää, miten kansainvälisyys näkyy erilaisissa museoissa. Erityyppisten museoiden vertailussa voidaan muodostaa kuva siitä, miten eri tavoin kansainvälisyys ja siitä koituvat hyödyt voidaan hahmottaa erityyppisissä museoissa. Vertailussa voidaan myös selvittää tarkemmin, mille aloille museoiden kansainvälisyys jakaantuu ja minkälainen museotyö on ensisijaisesti kansainvälistä.

Kansainvälisten yhteyksien luominen

Ulkomaisten yhteyksien luomisessa eri museotyypeillä on jo huomattavaa jakautumista. Taidemuseot sekä erikoismuseot ovat aktiivisempia luomaan kansainvälisiä yhteyksiä kuin kulttuurihistorialliset museot. Vastanneista kulttuurihistoriallisista museoista kolmannes pyrkii aktiivisesti luomaan kansainvälisiä suhteita. Tämä tarkoittaa kahta asiaa, joko museoilla on jo olemassa olevat kansainväliset verkostot, jotka halutaan pitää muuttumattomina ja uusia yhteyksiä ei pyritä aktiivisesti luomaan tai kansainväliseen toimintaan ei haluta aktivoitua. Taidemuseoista noin 80 % haluaa aktiivisesti luoda uusia kansainvälisiä kontakteja, joten luku on selvästi suurempi. Erikoismuseoiden kohdalla kansainvälisten kontaktien luominen

on vielä hieman taidemuseoita yleisempää. Vastanneista 86 % pyrkii aktiivisesti luomaan kansainvälisiä yhteyksiä. Kulttuurihistoriallisten museoiden kohdalla aktiivinen kansainvälisyyden kehittäminen ja pohdinta on lähes puolet vähäisempää kuin muissa museoissa.

Vaikka museot, varsinkin taidemuseot ja erikoismuseot osoittavat aktiivisuutta kontaktien luomisessa, vastausten perusteella museoilla ei vaikuttaisi olevan kattavia strategioita kansainvälisyyden varalle. Strategisen ajattelun näkökulmasta positiivisella tavalla edukseen erottuu erikoismuseoiden kokonaisuus. Tämä näkyy vastauksissa siten, että erikoismuseoilla on pyrkimys tiiviisiin kontakteihin vertaismuseoihin ulkomailla. Vastausten perusteella erikoismuseoissa ollaan muita museotyyppisiä kiinnostuneempia saman alan museoiden nykypäivän trendeistä ja suuntauksista. Erikoismuseoiden kansainvälisten suhteiden aktiivinen ylläpito tarkoittaa pitkälti oman alansa hahmottamista kansainvälisestä perspektiivistä. Erikoismuseoiden kansainväliseen ajatteluun kuuluu uusien ideoiden ja vaikutusten hakeminen.

Kansainvälisyyden strategiaan kuuluu suunnitelmallisuus ja pitkäjänteisyys kansainvälisissä suhteissa. Strategiaan tulisi kuulua tietoisuus oman museon rakenteesta ja toiminnan kokonaisstrategiasta. Museon kansainvälisyysstrategia voi olla pienimuotoista osallistumista tai jopa kansainvälisyyttä vastustavaa, mutta olennaista olisi, että strategia olisi tiedostettua. Kansainvälisyys vaatii toiminnalta samanlaista kirkasta visiota kuin kokoelma- tai näyttelypolitiikka. Erikoismuseoiden strategian selkeys johtuu luultavasti valittujen käytäntöjen niukkuudesta. Erikoistuminen johtaa johdonmukaisiin valintoihin verkostoista, joihin kuuluu.

Erikoismuseot ovat jossakin mielessä yhteneväinen ryhmä kansainvälisten strategioiden näkökulmasta. Kulttuurihistoriallisten museoiden ja taidemuseoiden kohdalla on paljon suurempaa hajontaa siinä, miten kansainvälisyyteen suhtaudutaan. Kansainvälisyyden näkökulmasta kokonaisvaltaisempaa strategiaa vastanneista museoista edustaa tämänlainen ajattelu: *”Taidemuseo on tietoisesti etsinyt sopivia kumppaneita kansainväliseltä kentältä näyttelyiden tuottamiseen. Toisaalta taidemuseota on pyydetty ja yhä enenevässä määrin pyydetään mukaan kansainvälisiin projekteihin. Taidemuseon maine luotettavana ja tehokkaina yhteistyökumppanina on vuosien myötä näin kiirinyt yhä laajemmalle. Verkosto laajenee näin ikään kuin myös ’itsestään’. Myös kokoelmien osalta kansainvälisten verkostojen on laajennettu (vierailut ulkomaisissa taidemuseoissa, tapahtumissa ja seminaareissa sekä ottamalla vastaan kansainvälisiä vieraita ja esittelemällä heille taidemuseon kokoelmia ja toimintaa).”* Edellä esitetty kansainvälisen toiminnan päämäärien erittely on vastausten joukossa kuitenkin poikkeus. Useimpien museoiden kohdalla kansainväliset suhteet luodaan tähän tapaan: *”pääosin henkilökohtaisella tasolla, kuten aikaisemmillä yhteisillä hankkeilla, aikaisemmissa alan työpaikoissa myös suoria yhteydenottoja ’suostelijoiden’ kautta”.*

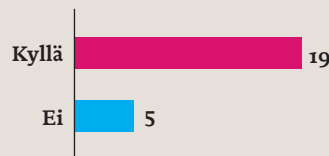
Henkilökohtaiset suhteet ja aktiivisuus ovat kaikkien museotyyppien kannalta tärkein kansainvälisyyden lähtökohta. On kuitenkin olemassa kansainvälisyyden rakenteita, jotka ovat valmiiksi käyttöön otettavissa. Kulttuurihistoriallisten museoiden kohdalla viisi museota mainitsee ystävyyskaupunkitoiminnan kansainvälisen yhteistyön perustana. Usein ystävyyskaupunkien välisessä

Kansainvälisten suhteiden luominen

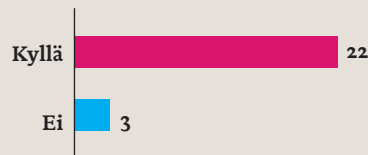
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

Erikoismuseot

toiminnassa kyseessä on valtioiden välisistä ulkosuhteista poiketen huomattavasti enemmän kulttuurisen vuorovaikutuksen painottamisesta. Tässä erityisesti kunnallisilla kulttuuri-instituutioilla on merkittävä rooli. Museot tarjoavat kansainväliseen kanssakäymiseen sisältöä ja luovat ystävyyskaupunkitoimintaan merkityksellisyyttä. Viisi ystävyyskaupunkitoiminnan maininnutta museota pyrkivät kontakteihin muillakin keinoilla, mutta kohtuullisen monen kulttuurihistoriallisen museon näkökulmasta ystävyyskaupunkitoiminta on aktiivinen kansainvälisyyden muoto. Myös Museoviraston kontaktit ja projektit sekä tutkimushankkeet ovat kulttuurihistoriallisten museoiden kannalta tärkeitä rakenteita, joiden kautta kansainvälinen aspekti tulee osaksi museon toimintaa. Tähän selvitykseen osallistuneiden kulttuurihistoriallisten museoiden kansainvälinen aktiivisuus riippuukin muita museoita enemmän valmiista rakenteista.

Myös erikoismuseot tukeutuvat tietyllä tavalla olemassa oleviin rakenteisiin, kun ne käyttävät kansainvälistymisessä erikoisalan verkostoja. Selvästi vähiten verkostoihin tukeutuvat taidemuseot, joiden toiminnassa painottuu oman museon asiantuntijuuden ulottuvuus ja autonominen näyttelypolitiikka. Taidemuseoiden kohdalla painotetaan omien suhteiden ja projektien tärkeyttä. Osa taidemuseoistakin käyttää verkostoja hyväkseen, kuten kaksi taidemuseota, jotka mainitsevat ystävyyskaupunkitoiminnan oman museonsa kansainvälisten suhteiden syntymisen muotona.

Ulkomaille lainatut esineet

Esinelainat tulee nähdä yhteydessä museoiden näyttelytoimintaan. Siihen vaikuttavat näyttelyiden kierto ja perusnäyttelyn uudistamisrotaatio. Lainattujen esineiden lainajoista päätellen kansainvälisiä lainoja tehdään ensisijaisesti vaihtuviin näyttelyihin. Ilmeistä on, että perusnäyttelyihin esineet tai teokset valitaan yleensä omista kokoelmista, siksi ei myöskään ulkomaille lainata esineitä pysyvästi. Tässä mielessä kokoelmalainoihin arviointiin erilaisten museoiden kohdalla vaikuttavan hyvin paljon se, kuinka usein näyttelyt vaihtuvat. Taidemuseoiden kohdalla teosten liikkuvuus on huomattavan suurta verrattuna muihin museoihin, joten voidaan olettaa myös näyttelytoiminnan olevan aktiivisempaa ja näyttelyiden kierron nopeampaa. Kulttuurihistoriallisten museoiden vähäisemmät teoslainat voivat selittyä vähäisemmällä näyttelyiden määrällä.

Museoiden vastauksista lainatuista esineistä ei saada tarkkoja lukuja kappalemäärien suhteen. Osa taidemuseoista on lainannut useita teoksia ja jotkin museot ovat lainanneet vain yhden teoksen kolmen vuoden sisällä. Osa taidemuseoista on taas lainannut teoksia useisiin näyttelyihin. Kansainvälisten lainojen syntymisen voidaan olettaa perustuvan näiden museoiden tunnettuuteen, jolloin myös kokoelmat ovat herättäneet kiinnostusta. Toisaalta merkittävät teokset kokoelmissa ovat mahdollisesti saaneet aikaan uusia kansainvälisiä kontakteja. On selvää, että kiinnostus kokoelmiin on lisääntynyt museoilla olevien kontaktien kautta ja kansainvälisten kontaktien myötä myös museoiden kokoelmia lainataan. Kokoelmilla on siis paljon merkitystä museon kansainvälisten kontaktien kannalta. Selvityksen perusteella voidaan todeta, että Suomessa on myös Valtion taidemuseon kokoelmien ohella kuntien ja yksityisiä kokoelmia, jotka herättävät kansainvälistä kiinnostusta.

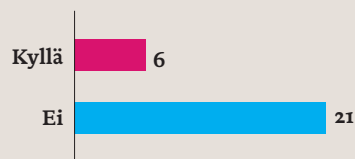
Erikoismuseoilla on ollut enemmän lainaustoimintaa kuin kulttuurihistoriallisilla museoilla. Tämä ilmenee sekä esineitä lainanneiden museoiden määrissä että lainattujen esineiden määrissä. Museoiden kokoelmista ovat liikkuneet erityisesti muotoilualan kokoelmat. Aktiivinen yhteistyö on johtanut myös yhteisiin näyttelyprojekteihin.

Ulkomailta lainatut esineet

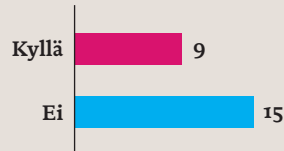
Taidemuseoiden vastauksissa Suomeen lainattujen esineiden joukkoon on laskettu myös taiteilijoilta lainatut teokset. Tässä mielessä taidemuseoiden vastauksissa ei ilmene ainoastaan kokoelmien lainaus museoiden välillä. Toisaalta taidemuseot lainaavat teoksia ulkomailta määrällisesti erittäin paljon, vaikka näistä määristä vastuussa on vain puolet (47%) vastanneista taidemuseoista. Selvitystyössä ei tule esiin lainattujen esineiden kokonaismäärä, mutta voidaan puhua sadoista jopa tuhansista teoksista niiden kahdeksan taidemuseon kohdalla, jotka vastasivat kyllä. Suomalaiset taidemuseot lainaavat teoksia muilta museoilta, ulkomailta taiteilijoilta, gallerioilta sekä ulkomailta asuvilta suomalaisilta taiteilijoilta. Näyttelyiden rakentaminen ei noudata valtioiden rajoja, vaikka taidemuseoissa on paljon maantieteellisten alueiden mukaan teemoitettuja näyttelyitä. Taidemuseot keskittyvät kuitenkin huomattavasti enemmän teosten lainaamiseen Suomeen kuin teosten lainaamiseen omista kokoelmista Suomen ulkopuolelle.

Lainat ulkomaille

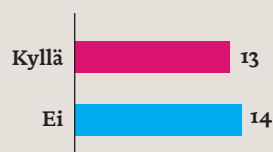
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

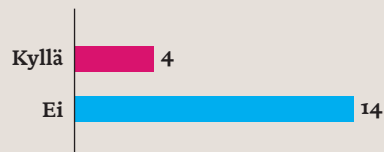

Erikoismuseot

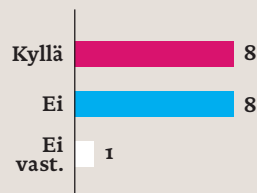

Lainat ulkomailta

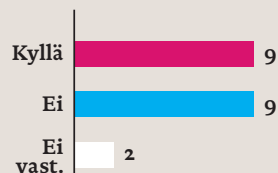
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

Erikoismuseot

Myös erikoismuseoissa kokoelmien ja esineiden kansainvälistä lainaustoimintaa on molempiin suuntiin. Lainaanamista ulkomailta tehdään erikoismuseoissa vastausten mukaan siksi, että näyttelyistä saataisiin parempia ja monipuolisempia, ei niinkään kansainvälisten suhteiden vuoksi. Erikoismuseoiden tapauksessa kansainväliset suhteet näyttävät olevan väline saavuttaa yksinkertainen mutta vaativa tavoite: paremmat näyttelyt ja parempi museo. Erikoismuseoiden esineiden lainaustoiminta on vähäisempää Suomeen kuin Suomesta. Tämän voidaan arvioida johtuvan muotoilumuseoiden erikoistumisesta vientiin.

Vastanneista kulttuurihistoriallisista museoista neljä on lainannut esineitä ulkomailta. Esineiden määrä on muihin museoihin verrattuna vähäinen.

Lainaustoimintaa analysoitaessa ei välttämättä kannata analysoida maita, joista lainat tulevat. Kuten edellä todettiin, lainatut esineet tulevat usein yksityisiltä henkilöiltä ja taiteilijoilta. Taidemuseoiden kohdalla satoja teoksia on tullut Euroopasta, mutta myös useita lainoja Afrikasta, joka muiden tutkimukseen vastanneiden museoiden näkökulmasta on vähäisen museotoiminnan kohde. Taidemuseoiden vastauksissa ilmenee myös kiinnostus Aasian kulttuuria ja nykytaidetta kohtaan.

Näyttelyiden vienti

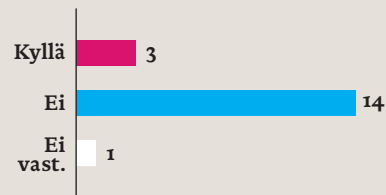
Eri tyyppisten museoiden vertailussa selviää, että vietyjen näyttelyiden määrässä on suuria eroja. Kulttuurihistoriallisten museoiden kohdalla kolme museota 18 vastasi vienneensä näyttelyitä ulkomaille viimeisen kolmen vuoden aikana. Jokainen näistä museoista oli vienyt yhden näyttelyn yhteen kohteeseen.

Näyttelyiden määrässä aktiivisin vientiin orientoitunut museoiden kategoria on erikoismuseot, jotka ovat vienet neljän museon voimin verrattain suuren määrän näyttelyitä. Museot ovat muotoilualan museoita ja tiedekeskus. Näistä museoista kolmessa on enemmän vietyjä kuin tuotuja näyttelyitä. Painotus on näyttelyiden kierrättämisessä ulkomailla. Viennin painottaminen ei ole välttämättä erikoismuseoiden ominaisuus, vaan perustuu kolmen kansainvälisesti aktiivisen museon toimintaan, jotka herättävät kiinnostusta ja halua saada näiden museoiden näyttelyitä ohjelmistoon. Voidaan sanoa, että säännöllisesti näyttelyitä vieviin suomalaisiin museoihin kohdistuu selvästi pysyvää kiinnostusta ulkomailta.

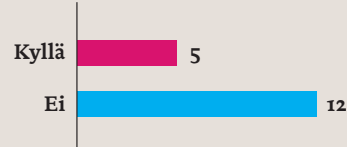
Taidemuseoiden kohdalla näyttelyiden vienti perustuu paljon enemmän, kuin erikoismuseoiden kohdalla, yhteisesti tuotettujen näyttelyiden kierrättämiseen yhteistyömuseoissa. Taidemuseoiden ryhmässä oli vastaavasti kaksi aktiivisempaa museota, joiden näyttelytoiminta on lähtökohtaisesti kansainvälistä. Näiden museoiden tuottamat näyttelyt on rakennettu omaa ohjelmistoa varten, mutta samalla, kun ne tuotetaan omaan museoon, näyttelyille haetaan sopivia ja halukkaita museoita Suomen ulkopuolelta, jotka ottavat näyttelyn ohjelmistoonsa. Kuitenkin näiden molempien aktiiviseksi määritellyn museon kohdalla viedyt näyttelyt ovat pääsääntöisesti yhteistuotantoja, ja museot, joissa näyttelyt ovat Suomen ulkopuolella olleet esillä, ovat olleet mukana näyttelyiden suunnittelussa ja kustannuksissa. Tässä tapauksessa on kyse erilaisesta näyttelyn viemisestä kuin omista kokoelmista rakennetun kiertonäyttelyn kohdalla.

Näyttelyiden vienti

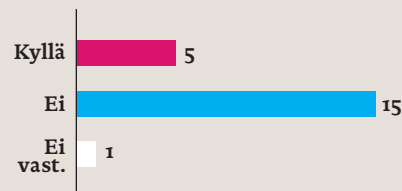
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

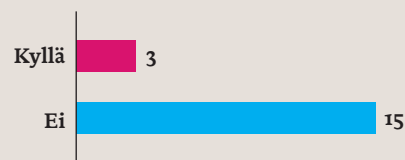

Erikoismuseot

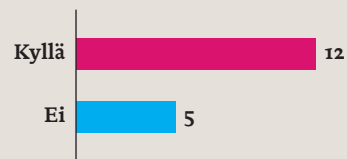

Näyttelyiden tuonti

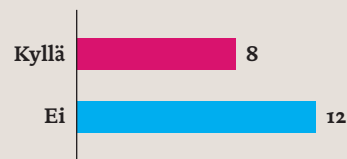
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

Erikoismuseot

Kansainvälisenä yhteistuotantona tehdyt näyttelyt koskevat laajemmassa mitassa vain muutamaa kyselyyn osallistunutta taidemuseota. Muiden museoiden kohdalla yhteistuotannot ovat yksittäistapauksia, eikä niistä näytä muodostuneen näyttelyohjelman rakentamisessa toimintatapaa museoille. Yhteistuotannossa tehtyjä näyttelyitä löytyi kuitenkin myös muunlaisilta museoilta kuin taidemuseoilta, joten tämä ei ole välttämättä vain taidemuseoiden näyttelyiden rakentamiseen liittyvä tuotantotapa. Selvästi tämänkaltaiseen yhteiseen kansainvälisten näyttelyiden rakentamiseen voisi olla lisääntyvästi mahdollisuuksia myös muilla museoilla.

Näyttelyiden tuonti

Vastausten perusteella on selvää, että samat museot, jotka ovat vieneet näyttelyitä myös tuovat näyttelyitä. Taidemuseoiden kohdalla kansainvälisesti kuratoidut näyttelyt ovat usein niin tuonti- kuin vientinäyttelyitäkin. Edellä todettiin, että pelkästään vientiin pohjaavia museoita ovat lähinnä tietyt erikoismuseot, joilla ei ole vastaavaa näyttelyiden tuontia. Toiset erikoismuseot taas tuovat satunnaisesti näyttelyitä, vaikka eivät ole niitä vieneet. Tuontia harrastavat ylipäänsä useammat museot kuin vientiä: erityisesti taidemuseot tuovat huomattavan paljon ulkomailta näyttelyitä, joista suurin osa on tarkoitettu pelkästään omaan ohjelmistoon.

Museotyyppien välisessä vertailussa tuotujen näyttelyiden kohdalla on nähtävissä selvää jakautuneisuutta. Eniten näyttelyitä ulkomailta tuovat tai tuottavat taidemuseot. Vähiten näyttelyitä tuovat kulttuurihistorialliset museot. Voidaan olettaa, että näissä museotyypeissä on eroa näyttelyiden kierron tiiviydessä, joten tämä vertailu ei ole pätevä sellaisenaan. Pätevyyttä vertailussa vähentää myös se, että jotkin kulttuurihistorialliset museot, jotka ovat tuoneet näyttelyitä paljon viime vuosina, eivät vastanneet kyselyyn. Tämä kuitenkin antaa suuntaa kansainvälisyyden jakautumisesta museotyypeittäin ja kertoo siitä, että kansainväliset näyttelyt kuuluvat olennaisena osana näyttelytoimintaan taidemuseoissa. Kulttuurihistoriallisten museoiden osalta muualta tulleet näyttelyt eivät ole yhtä usein osa ohjelmistoa ja näyttelyiden tuominen on suurempi strateginen valinta kuin taidemuseoiden osalta. Erikoismuseot ovat ryhmänä tässä välissä. Vaikka erikoismuseoilla on kohtuullisen yhtenäinen suhtautuminen kansainvälisyyteen, niin näyttelyiden tuonnin osalta erikoismuseot jakautuvat museoihin, joiden toimintaan kansainväliset näyttelyt kuuluvat ja sellaisiin, jotka saavat riittävästi aiheita näyttelyille myös Suomesta.

Kolmen kulttuurihistoriallisen museon näyttelyitä tuoneen museon kohdalla jokainen näyttely oli tuotu Venäjältä. Myös kaksi seitsemästä erikoismuseoiden museosta oli tuonut näyttelyn Venäjältä viimeisen kolmen vuoden aikana. Lisäksi taidemuseoiden tuotujen näyttelyiden kohdalla aiheena oli joissakin venäläinen taide. Tämä kuvaa tiiviitä museosuhteita Suomen ja Venäjän välillä. Venäläiset museokokoelmat herättävät Suomessa kiinnostusta ja niitä esitellään täällä kohtuullisessa määrin. Muista maista ei tämän selvityksen mukaan tuoda läheskään yhtä paljon näyttelyitä Suomeen. Kuvataiteen näyttelyiden kohdalla maailma avautuu huomattavasti laajemmin. Suomeen on tuotu viimeisen kolmen vuoden aikana useita näyttelyitä

esimerkiksi Kiinasta ja myös useita näyttelyitä Afrikasta. Muuten ei ole nähtävissä mitään trendiä mielenkiinnon suuntautumisessa. Museoissa on esillä kulttuurisia ympäri maailmaa, tosin ensisijaisesti esillä on taidetta ympäri maailmaa.

Kansainvälinen näkökulma voi tuoda uudenlaisia ulottuvuuksia näyttelytoimintaan riippumatta siitä, kuinka alueellisesti rajoitetusti museot pyrkivät ilmiöitä esittelemään. Näyttelyiden tuottaminen ulkomailta tai kiertonäyttelyt ulkomailta tuovat aina uudenlaisen näkökulman museon omiin kokoelmiin. Kansainväliset näyttelyprojektit antavat museon yleisölle uusia mahdollisuuksia kiinnostua myös pysyvistä näyttelyistä ja uusista näkökulmia voi käyttää selvittämään ja kontekstualisoimaan omien kokoelmien merkitystä. Kansainvälinen näkökulman voi kuulua museon käsittelemiin aiheisiin, vaikka museo olisi alueellisesti tiukasti rajannut toimintansa.

Asiantuntijavierailut museoissa

Kansainvälinen kiinnostus kohdistuu määrällisesti eniten taidemuseoihin, joista 14:ssä 17:sta on käynyt vieraita viimeisen kolmen vuoden aikana. Suurin osa vieraita on kuraattoreita tai taiteen asiantuntijoita ja useimpien matkoissa on ollut kyse suoraan näyttelyprojektista. Suurimaksi osaksi asiantuntijat ovat kiinnostuneita näyttelyiden järjestämisestä ja yhteistyöstä. Kokoelmien tai muiden syiden, kuten seminaarien tai luentojen vuoksi, vierailu on vähäisempää. Ulkomaisten asiantuntijoiden vierailut taidemuseoissa liittyvät määrällisesti enemmän näyttelyiden tuontiin kuin vientiin. Yllättävää on ehkä myös se, että vain viisi museota 14:sta mainitsi museoissa vierailleen ulkomaisia taitelijoita viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kulttuurihistoriallisissa museoissa käy huomattavasti vähemmän vieraita kuin taidemuseoissa. Kuudessa museoissa vastanneiden 17 museon osalta on käynyt kansainvälisiä vierailijoita. Kulttuurihistoriallisten museoiden vierailijoiden matkojen syyt ovat erilaisia kuin taidemuseoissa. Kahden museon kohdalla mainitaan vierailun syynä näyttelyprojektit tai näyttely-yhteistyöhankkeet. Muuten kulttuurihistoriallisissa museoissa on ollut vieraita mm. kiinnostavien kokoelmien, maailmanperintökohteen tai arkeologisten kaivauksien vuoksi.

Motiivit käynteihin erikoismuseoissa ovat epäyhteeneväisempiä ja moninaisempia. Erikoismuseoiden kokonaisuus sisältää monenlaisia museoita, joiden toimintaprofiilit eroavat toisistaan. Useissa tapauksissa ne edustavat keskeisenä instituutiona omaa alaansa kuten valokuva-taidetta tai työväenliikettä. Erikoismuseoilla on vieraita myös oman alansa edustajista ja asiantuntijoista hieman eri tavalla kuin kulttuurihistoriallisissa tai taidemuseoissa. Selvästi huomioitavaa on se, että erikoismuseoiden kohdalla vierailut eivät aina liity pelkästään museoammattillisiin peruskuvioihin. Erikoismuseoiden vastauksissa vierailuiden syiden pohdinnassa tulee esiin voimakkaammin oman museon tai koko museoalan kehittämisen näkökulma. Vierailuiden syissä mainitaan museoon tutustuminen ja ajatusten vaihto museoalasta. Asia ei tule esiin samalla tavalla muiden museotyyppien vastauksissa. Tämä osoittaa, että vierailuiden kautta pyritään ideoiden vaihtoon ja museon kehittämiseen.

Henkilöstön ulkomaiset asiantuntijamatkat

Selvitystyö osoittaa, että museon alasta riippumatta museoiden henkilöstö liikkuu Suomen ulkopuolella. Museot ovat kansainvälisyydessä kiitettävän aktiivisia. Kysymykseksi jää, millainen on matkustamisen yhteys syntyneisiin kansainvälisiin kontakteihin, ja seuraako matkoista toteutuneita projekteja? Voidaan olettaa, että matkustamisesta seuraa suomalaisten museoiden näyttelytoiminnan ja museoprofession kansainvälistyminen.

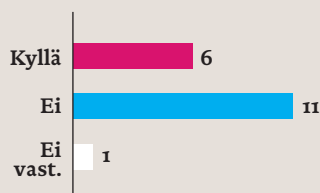
Museotyyppinä vertailtaessa esiin nousee tässäkin se, että taidemuseoiden henkilöstön matkat painottuvat näyttelytoimintaan, näyttelyiden järjestämiseen ja kuraointiin. Taidemuseot ovat tehneet jonkin verran tutustumismatkoja ja koulutusmatkoja, mutta vain osa matkoista on muuta kuin näyttelytoimintaan liittyvää. Tämä kertoo siitä, että taidemuseon henkilöstö matkustaa ulkomailla, jotta teokset liikkuisivat. Kansainvälisen näyttelytoiminnan ja esineiden liikkumisen vuoksi taidemuseoiden konservaattorit liikkuvat muita konservaattoreita enemmän.

Erikoismuseoiden kohdalla henkilöstön matkustaminen ulkomailla on erittäin aktiivista. Taidemuseoihin verrattuna erikoismuseoiden henkilökunta matkustaa paljon enemmän seminaareissa, ja erikoismuseoiden henkilökunta onkin museotyypeistä kaikkein parhaiten edustettuna puhujina alan seminaareissa ja konferensseissa. Seitsemän 19:sta museosta listasi matkojen syyksi luennoinnin. Erikoismuseoiden matkustamisen syyt ovat monipuolisia ja henkilöstön matkoille ei voida antaa samanlaista primäärisyyttä kuin taidemuseoiden kohdalla. Matkat ovat liittyneet erilaisten kansainvälisten museoalan järjestöjen ja muiden järjestöjen kokouksiin, näyttelyprojekteihin, esineiden entisöinteihin, yhteistyöprojekteihin sekä jo mainittuihin seminaariosallistumisiin. Erikoismuseot suuntautuvatkin kansainvälisyyteen museotyyppien vertailuryhmistä kaikkein monipuolisimmin.

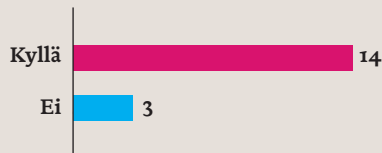
Kulttuurihistoriallisten museoiden henkilökunnan liikkuminen on hieman vähäisempää kuin kahdella muulla vertailun museotyyppillä. Kuitenkin ulkomaille suuntautuvan matkustamisen suhteen kulttuurihistorialliset museot ovat kansainvälisempiä kuin muissa kansainvälisyyden muodoissa. Vastanneiden kulttuurihistoriallisten museoiden henkilöstön liikkuminen kansainvälisesti perustuu jossain määrin kansainväliseen toimintaan tutustumiseen.

Ulkomaiset vieraat

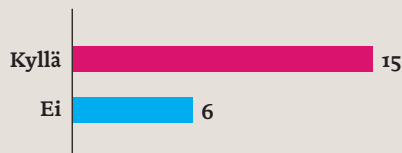
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

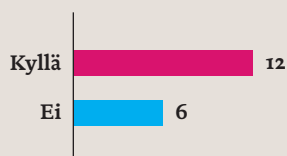

Erikoismuseot

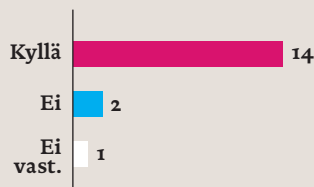

Työntekijöiden vierailut ulkomailla

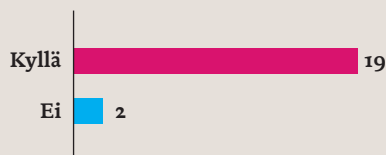
Kulttuurihistorialliset museot

Taidemuseot

Erikoismuseot

Yhteenveto tuloksista

- Selvitykseen osallistuneista museoista 2/3 pyrkii aktiivisesti kehittämään kansainvälisiä suhteita.
- Kansainvälisyyden edut nähtiin vuorovaikutuksen näkökulmasta kahdella tavalla:

- 1.) Museot näkevät kansainvälisen vuorovaikutuksen olennaiseksi osaksi alan kehittymisen kannalta. Suurin osa vastanneista museoista piti kansainvälisyyttä ammatillisen osaamisen kannalta olennaisena asiana. Kansainvälinen toiminta kehittää osaamista ja ammattitaitoa toisella tavalla kuin yhteistyö ja kanssakäynti rajojen sisäpuolella.
- 2.) Vastausten mukaan museot pitävät kansainvälistä vuorovaikutusta olennaisena osana kulttuurien-

välistä keskustelua, joka liittyy sekä suomalaisen kulttuurin näkymiseen Suomen ulkopuolella että muiden kulttuurien esittelemiseen suomalaisille. Kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen esille tuoneet museot eivät vastauksissaan pohtineet yhtä painokkaasti omaa ja instituutionsa näkökulmaa, kuin yleisönsä asiaa.

- Museoiden kansainväliset suhteet ovat sekä kerta-
luonteisia että pysyviä.
- 1.) Pysyvistä suhteista koetaan olevan suurempi hyöty.
 - 2.) Lyhytaikaiset kontaktit kuuluvat museotyön projektiluontoisuuteen.

- Voidaan arvioida, että lähes kaikilla museoilla on henkilökohtaisia tai rakenteellisia kontakteja kansainvälisesti. Suurin osa suomalaisten museoiden kontakteista suuntautuu lähialueelle ja Länsi-Eurooppaan.
- Kulttuurihistoriallisten museoiden kohdalla painottuvat olemassa olevat rakenteet kuten ystävyyskaupungit. Erikoismuseoiden kohdalla kontaktit liittyvät oman alan kansainväliseen museoverkostoon. Taidemuseoiden kohdalla painottuvat omat näyttelyhankkeet ja suorat kontaktit taiteilijoihin, kuraattoreihin, gallerioihin ja museoihin ulkomailla.
- Museoiden kansainväliset suhteet perustuvat etupäässä henkilökohtaisiin kontakteihin. Tämä voi olla ongelma suhteiden jatkuvuuden osalta.
- 18/66 27,8% museoista vastasi käyttäneensä kansainvälisten projektien rahoitukseen käytetään ulkopuolisia rahoitusmahdollisuuksia.
- 25/66 38% museoista on lainannut esineitä kokoelmastaan ulkomaille. Maista eniten lainoja on ollut Ranskaan kahdeksan museon osalta.
- 24/63 38% museoista on lainannut esineitä ulkomailta. Eniten lainoja Ruotsista, Ranskasta, Venäjältä ja Saksasta.
- Puolet selvitykseen osallistuneista museoista on lainannut esineitä ulkomailta tai lainannut ulkomaille.
- 18/65 27,7% museoista on vienyt näyttelyitä.
- 26/65 40% museoista on tuonut näyttelyitä.
- 43/64 67,3 %:ssa museoista oli vierailut ulkomaisia asiantuntijoita.
- 55/65 84,6 %:ssa museoista työntekijät olivat liikkuneet kansainvälisesti.

Museoiden kansainvälisyys selvitystyön tulosten perusteella

Vastaajamäärä oli 66 museota, joka on hieman yli kolmannes kyselyn kohdemuseoista. Selvitystyössä oli tarkoitus saada kattava kuva suomalaisten museoiden kansainvälisyydestä viimeisten vuosien aikana, mutta saadulla vastaajamäärällä peittävyys jää liian pieneksi, jotta tuloksia voitaisiin yleistää koskemaan suomalaisia museoita kokonaisuutena. Vastausten vähäisyys kertoo mahdollisesti seuraavista seikoista. Kansainvälisyys ei ole kaikkien museoiden kannalta olennainen toiminnan ulottuvuus ja siksi selvitystyöhön osallistumista ei ole katsottu tarpeelliseksi. Museoiden suhtautuminen sekä kansainvälisyyteen että alan yleiseen kehittymiseen vaihtelee paljonkin.

Tuloksista voidaan nostaa useita positiivisia asioita esiin. Selvitystyön perusteella museot ovat monella ta-

valla kansainvälisiä. Tulokset osoittavat, että museoilla on laajalti valtioiden rajoja ylittäviä kontakteja ja projekteja. Kansainvälisyys ei ole itsetarkoituksellista, mutta siitä koituvat hyödyt ovat kohtuullisen selvästi esillä.

Käytännön tasolla kansainvälistymisen erääksi ongelmaksi nousee, kumpi pitäisi olla ensin: luotettava kansainvälinen kontakti vai olemassa oleva projekti, jonka myötä kontakteja muodostetaan ja luottamusta rakennetaan? Tuloksista selviääkin, että museot aloittavat kansainvälisen yhteistyön monissa tapauksissa ilman olemassa olevia kontakteja. Tähän sisältyy aina riski projektin epäonnistumisesta. Voisi olettaa, että kontakteja hankitaan, jotta saataisiin yhteistyötä ja projekteja synnytettyä, mutta selvityksen tulosten perusteella jotkin museot lähtevät yhteistyöhön, jotta saisivat kontakteja. Monella tavalla

kontaktien syntyminen ja lujittuminen on yhtäaikaista prosessi yhteistyön kehittymisen kanssa ja hankkeiden etenemisen kanssa. Vuosien pituinen yhteistyö on tuonut luottamuksen usein siihen pisteeseen, jossa yhteistyöhön liittyneet riskit ovat kadonneet.

Museoiden kontaktien syntyminen kulminoituu siihen, mikä on oman toiminnan tavoite. Yleisesti voidaan katsoa proaktiivisuuden tuottavan pitkällä aikavälillä toivottavia tuloksia. Joskus pitää improvisoida ja työskennellä käsillä olevien tai nopeasti esiin tulevien asioiden kanssa, mutta ensisijaisesti kaiken toiminnan tulisi perustua suunnitelmallisuuteen.

Yksi selvityksen huomion arvoisista tuloksista on, että museoiden suhteita hoidetaan usein henkilökohtaisella tasolla. Samahan pätee kaikkeen toimintaan, kansainväliseen ja kansalliseen. Valtioiden suhteet, kaupankäynnin suhteet tai muut vastaavat hoidetaan usein henkilöiden välisinä. Henkilökohtainen kontakti on tietysti välttämätön, jotta voidaan asioita edistää. Kuitenkin tarkoituksena ei ole edistää henkilökohtaisten kontaktien kautta omia suhteita vaan edustamansa valtion tai instituution suhteita. Selvitystyön perusteella voidaan selvästi identifoida ongelma juuri henkilökohtaisten kontaktien näkökulmasta. Museoiden kansainvälisyys perustuu henkilökohtaisiin suhteisiin kuten muillakin aloilla, mutta henkilöiden välisissä kontakteissa ei välttämättä edusteta aina instituutiota vaan omaa asiantuntijuutta. Jos suhteita ei ole jaettu usealla henkilöllä museossa, ei niillä silloin ole jatkuvuutta. Kun henkilö, jonka kautta suhteet on rakennettu, lähtee, ei jää mitään jäljelle. Tämä ongelma pätee kaiken kokoihin museoihin.

Henkilökohtaisten suhteiden muuttaminen edustaman instituution suhteiksi liittyy myös museoiden aktiivisuuteen kansainvälisyyden suhteen. Koko henkilökunnan tulee osallistua museon kehittämiseen ja kehittämisen ulottuvuuksia ovat kansainvälinen tiedonhankinta ja -vaihto sekä kansainväliset projektit.

Suomalaisissa museoissa on kiitettävä määrä kansainvälisiä näyttelyitä. Jos ajatellaan, että museot eivät toimisi kansainvälisesti näin aktiivisesti ja projekteja ei olisi tässä mittakaavassa, voitaisiin sanoa, että museoiden kulttuurinen vaikutus ja merkitys olisi hyvin erilainen. Tämä on tärkeä osa museolaitoksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta, koska perinteisesti museot ovat olleet kansallisesta historiakäsityksestä lähteviä paikallisesti suuntautuneita instituutioita. Kaikilla museoilla on omalla tasollaan mahdollisuus edistää kansallisia kuin monikulttuurisiaakin tavoitteita. Valintaa ei tarvitse tehdä näiden välillä, molemmilla voi olla museossa tilaa.

Valmiiden kansainvälisyyden rakenteiden huomioiminen on museoiden toiminnan kannalta tärkeää. Yksi

tapa lisätä museoiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta on kansainvälistyminen ja osallistuminen institutionaalisten kansainvälisten suhteiden hoitoon. Toisaalta museoiden tulisi rakentaa kansainvälisiä verkostoja myös itsenäisesti. Esim. taidemuseot pyrkivät tuomaan kansainvälisen kuvataiteen kentältä Suomeen uudenlaisia ajatuksia ja uudenlaista kulttuuria.

Tulosten perusteella kansainvälisyys jakautuu karkeasti kahteen tasoon. On selvästi kansainvälisyyden perustaso, joka merkitsee lähialueiden ja Länsi-Euroopan kattavaa yhteistyötä. Seuraavalla tasolla on Euroopan ulkopuolisen yhteistyön taso. Lähialueyhteistyö voidaan nähdä tietynlaisen portaana, jonka pohjalta voidaan rakentaa yhteistyötä kauemmaksi. Maailmanlaajuisista kiinnostusta herättävät museot, joilla on resursseja ja osaamista yhteistyöhön laajemmin, tulisi verkostoitua museoiden kanssa, joilla ei ole resursseja solmia suhteita globaaliin verkostoon.

Selvityksen tulokset osoittavat, että kansainvälisten kontaktien rakentaminen on kiitettävän runsasta. Suomalaisen museoiden henkilöstö liikkuu muiden maiden museoissa ja osallistuu alan kongresseihin. Tämä on museoiden yhteistyön rakentamisen kannalta olennaista toimintaa, koska museoala on peruslähtökohdiltaan materiaalista. Esineiden säilyttäminen ja esittäminen vaatii aina läsnäoloa, paikanpäällä näkemistä ja kokemista. Museoalan kansainväliseen yhteistyöhön kuuluu paljon perustellummin kuin monella muulla alalla matkustaminen ja paikanpäällä asioihin tutustuminen. Taiteen kohdalla internetin kautta kuratointi on mahdotonta, eikä se kulttuurihistoriallistenkaan näyttelyiden kohdalla toimi. Näyttelyt ovat sellaisinaan yksilöllisiä kokemuksia tuottavia tilanteita, joissa on vierailtava.

Selvityksen tunnusluvut osoittavat, että suomalaiset museot ovat monella tasolla kansainvälisiä. On merkittävää, että puolella selvitystyöhön osallistuneista museoista oli ollut kansainvälisiä lainoja suuntaan tai toiseen viimeisen kolmen vuoden aikana. Kansainvälisyys on olennainen osa kulttuurialan arvonmäärittelyä. Museoiden kehittymisen kannalta kansainvälisyys on olennaista. Tuonnin kautta lisätään museoiden kiinnostavuutta ja toisaalta näyttelyiden ja kokoelmien vienti lisää museoiden vaikuttavuutta. Kumpikin on erinomaisen tärkeää museoalan elinvoimaisuuden kannalta. Kulttuuriperinnön säilyttäminen on museoalan keskiössä, mutta sen lisäksi museoiden kasvattava tehtävä korostuu yhä enemmän. Museot tarjoavat ainutlaatuisen median, joka mahdollistaa kulttuurisen uudistumisen kasvattamisen kautta. Samalla kansainvälisyyttä on yhä lisättävä, koska sitä kautta sekä koko museoalan että yksittäisten museoiden merkitys ja kasvattava vaikutus lisääntyvät jatkossakin.

Museoiden kansainvälistymisen tiekartta

> *Mitä kehitysehdotuksia selvitys nostaa esiin*

Kansainvälistymiseen liittyvä välttämättömyys: vaatimus avautua ulospäin on voimistunut, paineet kansainvälistymiseen on lisääntynyt. Mitkä pitäisi olla museoihin kohdistuvan kansainvälistymisen vaatimusten käytännön toimenpiteet?

- 1.) Museon olisi pohdittava kansainvälisestä toiminnasta koituvat hyödyt ja tunnistettava, millä tavalla omaa toimintaa voidaan kansainvälisyyden kautta kehittää. Lähes kaikentyypisille museoille on kansainvälistymisessä hyödyllisiä seurauksia.
- 2.) Museon olisi otettava osaksi toimintasuunnitelmaansa kansainvälinen toiminta, sekä suunnitella oma strategia kansainvälistymiselle.

- 3.) Kansainvälisyysstrategian olisi otettava huomioon museon toiminta kokonaisvaltaisesti. Yhden toiminnon kuten näyttely- tai kokoelmatoiminnon kansainvälisyys pitäisi muuttaa moniulotteiseksi. Sen pitäisi olla ohjelma, jonka mukaisesti museon kansainvälisyys hoidetaan aktiivisesti, suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti.
- 4.) Museoiden henkilöstön pitäisi rakentaa henkilökohtaisia kontakteja. Henkilöstön pitää liikkua kansainvälisesti ja henkilökohtaiset kontaktit pitäisi pyrkiä muuttamaan koko museota koskeviksi. Kansainvälisten asiantuntijoiden tapaamisista tulisi järjestää yhteistapaamisia.

- 5.) Museoiden pitäisi rakentaa kansainvälinen yhteistyöverkosto. Jokaisella museolla pitäisi olla pysyviä yhteistyökumppaneita, joiden kanssa tehdään laajempia kansainvälisiä hankkeita. Verkosto voisi rakentua useammasta lähialueen museosta, joihin kontaktit olisivat tiiviit.
- 6.) Kansainvälisyydellä on eri tasoja. Jotkin museot toimivat globaalisti ja toisille riittää lähialueyhteistyö. Suomalaisen museoiden globaaleja projekteja ja verkostoja tulisi jakaa ja hyödyntää pienempien tai vähemmän verkostoituneiden museoiden kanssa.
- 7.) Museoiden näyttelyiden kansainväliseen kiinnostavuuteen tulisi kohdistaa huomiota.
- 8.) Suomalaisen museoiden tulisi lisätä omien tasokkaiden näyttelyiden kiertoa. Jokaisen näyttelyn, jossa on merkittävä panostus, pitäisi kiertää useammassa museoissa.
- 9.) Kokoelmien liikkuvuutta tulisi suosia.

LIITE 1

> *Espoon kaupunginmuseon kansainvälinen näyttelytoiminta*

Espoon kaupunginmuseo sai vuonna 2001 Näyttelykeskus WeeGeeltä uudet toimitilat, mikä edellytti myös uudenlaista näyttelypolitiikkaa. KAMUssa näyttelypolitiikan lähtökohtana on ollut Espoon kaupungin strategiassa mainittu tavoite kehittää WeeGeestä kansainvälisen mittakaavan näyttelykeskus. Kaupunginmuseon omassa strategiassa se on tarkoittanut yhtäältä paikallisen historian esittämistä laajemmassa, kansainvälisessä kontekstissa ja toisaalta kansainvälisesti mielenkiintoisten ja merkittävien kulttuurihistoriallisten näyttelyiden tuomista espoolaisten nähtäväksi.

Näyttelykeskus WeeGeen avajaisvuonna 2006 museo toteutti näyttelyn *Aurora Karamzin ja vallan näyttämöt*. Aihe oli paikallisesti ja kansallisestikin merkittävä, mutta

sillä oli myös runsaasti kansainvälisiä ulottuvuuksia. Näyttelyn toteuttamisessa tehtiin yhteistyötä Demidov-suvun kanssa ja näyttelylainoja tuotiin mm. Venäjältä, Ranskasta, Englannista ja Yhdysvalloista. Lopputulos oli näyttävä ja kävijäpalaute ylistävää, mutta samalla opittiin, että mitä useampi lainaajataho, sen työläämpää – ja hintavampaa.

Vuonna 2008, Espoon kaupungin 500-vuotisjuhla-vuonna, museo toteutti *Kylä – keskiaikaa Itämeren rannalla* -näyttelyn. Näyttely pohjautui keskiaikaisen Mankbyn kylän arkeologisista kaivauksista saatuun ainutlaatuiseseen tutkimustietoon. Uudenmaan rannikon varhaiskeskiaikaisen asuttamisen ja merenkulkuun perustuvien vilkkaiden kansainvälisten kontaktien esittämiseksi hankittiin lainoja mm. Ruotsista, Tanskasta ja Viirosta. Näyttely sai erinomaista palautetta. Kansainvälinen aineisto ei ollut

vain tuomassa lisäarvoa, vaan oli oleellinen osa näyttelyn kertomusta.

Museon ensimmäinen kansainvälinen tuontinäyttely oli *Ötzi – Alppien jäämies*. Etelä-Tirolin Arkeologisen museon kiertonäyttely oli turvallinen kokeilu ensinnäkin siksi, että aihe oli erittäin tunnettu ja sisältyy myös peruskoulun historianopetukseen. Toiseksi hinta oli kokoon nähden edullinen, koska näyttely ei sisältänyt originaaliesineitä. Kolmanneksi näyttelykonseptia oli ehditty hioa ja kehitellä vuosien myötä, ja siitä oli kierrossa jo toinen, päivitetty versio. Siitä huolimatta mm. tekstien kääntäminen ja editointi työllistivät varsin paljon erilaisista tyyli- ja kulttuurieroista johtuen. Näyttely rakentui paljolti teknisille ratkaisuille, joiden toiminta takkusi liian usein. Ylläpito työllisti siis museomestareita odotettua enemmän, mutta tilanteista selvittiin yhteistyössä ja -ymmärryksessä näyttelyn tuottajien kanssa. Näyttely keräsi yleisöennätyksen: yli 40 000 kävijää 6 kuukaudessa.

Maaliskuussa 2012 KAMUssa avataan *Marco Polo – mies ja myytti* -näyttely, joka toteutetaan yhteistyössä italialaisten kumppanien kanssa. Ötziin verrattuna työtä ja riskejäkin on enemmän: originaaliesineet nostavat hintaa, vakuutukset ja turvallisuus työllistävät, avaimet käteen -periaatteella sovittu näyttely ei ole todellisuudessa avaimet käteen, koska rakenteet tulevat KAMUsta, kuitenkin tuottajien kustannuksella modifioituna näyttelyyn sopivaksi. Sopimuksissa on joskus vaikea määrittellä jokaista yksityiskohtaa täysin aukottomasti, joten hankkeen onnistunut läpivienti edellyttää keskinäistä luottamusta eri osapuolten välillä sekä tietenkin vankkaa näyttelyalan osaamista ja kokemusta. Uskomme, että Marco Polo on aiheena Ötziin tapaan suomalaisia museokävijöitä kiinnostava.

Carina Jaatinen,
näyttelypäällikkö,
Espoon kaupunginmuseo

LIITE 2

> *Rauma Biennale Balticum 2010 – Mitä meri? What's up Sea?*

Rauman taidemuseon toiminnassa kansainvälisyys on ollut mukana museon perustamisesta lähtien. Toiminnan varhaisina vuosina esiteltiin ulkomaisten kulttuuri-instituuttien tuottamia valmiita kiertonäyttelyitä sekä taidetta ystävyyskaupungeista. Rannikolla sijaitsevasta Rauman kaupungista käsin kansainvälisyys hahmottui luontevasti merellisen ulottuvuuden kautta ja oman näyttelytuotannon suunnittelussa katseet kääntyivät ensimmäiseksi meren yli Ruotsiin.

Taidemuseon kansainvälisten näyttelyiden sarja alkoi vuonna 1977, jolloin järjestettiin ensimmäinen Pohjanlahden Biennale -näyttely, jossa esiteltiin Suomen ja Ruotsin rannikkokaupunkien taiteilijoiden teoksia. Seuraavalla vuosikymmenellä biennaalin maantieteellistä ulottuvuut-

ta laajennettiin kattamaan koko Itämeren alue. Vuonna 1985 avautui Rauma Biennale Balticum. Vuodesta 1990 alkaen näyttelysarjaa ryhdyttiin rakentamaan uudelta pohjalta. Näyttelyä kokoamaan kutsuttiin ulkopuolinen kuraattori ja taiteilijat kutsuttiin maittain. Viime vuosina Rauma Biennale Balticum on pyrkinyt käytettävissä olevien resurssien mukaan myös laajentumaan ja avautumaan kansainvälisesti. Taiteen maailma ei ole sidoksissa tiukkaan kansallisvaltioiden rajanvetoon ja taiteella on oma roolinsa lisätä globaalia ajattelua ja ymmärrystä.

Viimeksi Rauma Biennale Balticum toteutettiin kesälä 2010. Meriaiheista nykytaidetta esittelevä *Mitä meri?* -näyttely toi esiin ekologisista, esteettisistä, ekonomisia ja eettisiä näkökulmia mereen ja merelle. Rauma Biennale Balticum on meren ympärille syntynyt näyttely, johon

jo yli kahden vuosikymmenen ajan on kutsuttu Itämeren alueella asuvia taiteilijoita, mutta vasta nyt myös näyttelyn teemana oli meri. Biennale perustui alkujaankin ajatukseen, että meri on yhdistänyt ja yhdistää edelleen Itämeren alueen taiteilijoita. Nyt kuitenkin näkökulma mereen sai uusia vivahteita, yhteisen ympäristömme Itämeren ekologinen tila on huolestuttava. Meri esiintyi näyttelyssä myös laajempaa käsitteenä, myyttinä ja symbolina, jonka moniulotteisuudelle ja mahtavuudelle on vaikea löytää vertailukohtaa. Näyttelyn ohjelmistoon liittyen teoksia ja tapahtumia oli myös museotilojen ulkopuolella.

Seuraavassa Biennale Balticum -näyttelyssä *Human Nature – Ihmisluento* on mukana myös kiinalaisia nyky-

taiteilijoita sekä Saksassa työskenteleviä japanilaisia taiteilijoita. Biennaleperinne on jatkunut katkeamattomana ja vakiinnuttanut asemansa alueen nykytaidenäyttelyiden joukossa.

Rauma Biennale Balticum on osa Itämeren alueen Ars Baltica kulttuuriverkoston. Kuratointiprosessi sisältää myös kiinteää yhteistyötä eri maiden nykytaiteen instituutioiden, asiantuntijoiden ja kuraattorien kanssa.

Janne Koski,
intendentti,
Rauman Taidemuseo

LIITE 3

> Muumilaakso – Tove Janssonin alkuperäistaide maailmalla

Muumilaakson kansainvälinen näyttelytoiminta nykyisellään sai strategisen lähtölaukauksen vuonna 2005. Tove Janssonin syntymäpäivänä, 9. elokuuta, muumit kokivat mediamenestyksen maailmannäyttelyssä, Aichi Expossa Japanissa. Kymmenentuhannet messuvieraat kuulivat Muumilaakson kotikaupungista, Tampereesta.

Aichin maailmannäyttelykokemuksen jälkeen tehtiin päätös lisätä Muumilaakson kokoelman liikkuvuutta maailmalla. Se sopi ajankohtaan, jona kävi selvemmäksi ja selymmäksi, että Muumilaakso tulisi kymmenen vuoden sisällä muuttamaan, eikä merkittäviä investointeja nykytilaan tehtäisi, vaikka museotekniikka alkoi olla vanhentunutta. Niinpä kansainvälisiä suhteita, joita jo oli olemassa, alettiin kehittää määrätietoisesti. Olihan jo 2004 Muumi-

laaksosta lähtenyt Japaniin suuri alkuperäisten teosten näyttely, jonka oli tarkoitus jäädä harvinaisuudeksi, mutta joka menestyksensä vuoksi nousi uuden näyttelystrategian ennakkotapaukseksi.

Japanilaiset ovat innokkaita muumien ystäviä ja he saivatkin muumit vierailulle taas vuonna 2007. Muumitaideteoksia kiersi näyttelyssä, joka esitteli pohjoismaista designia. *Nordic Modernism, Design & Crafts* kiersi vuosina 2007–2008 Nagasakissa, Utsunomiyassa, Kyotossa ja Tokiossa. Samana vuonna alkuperäisistä sarjakuvaluonnokista koottu näyttely oli esillä Kööpenhaminassa Frederiks Bastionissa.

Vuonna 2009 suurin kansainvälinen näyttelyprojekti Muumilaaksossa oli maaliskuussa avautunut 184 alkuperäisen muumiteoksen kierros Japanissa Osakassa, Tokios-

sa, Sapporossa, Okazakissa, Kagoshimassa, Miyazakissa ja Hiroshimassa. Näyttelyyn tutustui liki 190 000 henkeä.

Vuonna 2010 suunnattiin Eurooppaan. Suomen Benelux-instituutin ja Belgian Comic Strip Centerin kanssa Muumilaakso järjesti näyttelyn Brysselin sarjakuvakeskuksessa. *The Dream World of Tove Jansson* keräsi 101 517 katsojaa. Loppuvuodesta avautui Manchesterissä Englannissa *Magical Moominvalley* -näyttely Bury Art Gallery, Museum & Archives -museossa. Vajaan kolmen kuukauden näyttelyllä museo löi kaikki aiemmat yleisöennätysensä. Vieraita kävi 12 310, missä oli 17% kasvua edellisvuoteen verrattuna.

Muumilaakson kokoelma liikkuu myös reproduktioina

Muumilaakson kansainvälinen näyttelytoiminta muuttui entistä intensiivisemmäksi vuonna 2008. Reproduktionäyttelyiden kehittäminen pääsi vauhtiin. Muumilaaksolla haluaa palvella myös niitä, jotka eivät pysty tarjoamaan alkuperäisten teosten vaatimia näyttelyolosuhteita. Ystävyykskaupunkitoiminnassakin reproduktionäyttelyt toimivat.

Reproduktioiteoksia oli ensimmäisen kerran näytteillä ulkomailla vuonna 2008. Muumilaakso oli mukana Satua ja totta -näyttelyssä Pietarissa, kesällä vielä Klaksvikissa Fär-saarilla. Espoon kulttuuritoimen ja ruotsalaisen Folkets Hus och Parker'n kanssa käynnistettiin interaktiivinen *En egen värld – Tove Jansson och Mumintrollen* -näyttelykiertos, joka jatkui Ruotsissa useita vuosia. Pietarissa Non/Fiction kirjallisuusmessuilla oli mukana Ystävyyttä Muumilaaksossa. Siihen tutustui arviolta 35 000 kävijää.

Alkukesästä 2009 *Tanssiva Muumilaakso* -reproduktionäyttely oli esillä Tarton kaupunginmuseossa. Sama näyttely vieraili myös Fukuokassa Japanissa Picture Book Museumissa, kävijöitä oli noin 40 000. Seuraavana vuonna Muumilaakso osallistui Kazakstanin pääkaupungissa Astanassa kulttuureja esittelevään näyttelyyn *Ystävyyttä Muumilaaksossa* -näyttelyllä. Sama näyttely Tseljabinskissä Venäjällä sai vain 12 päivänä yli 800 katsojaa.

Tanssiva Muumilaakso oli esillä Shanghaiin maailmannäyttelyssä 2010 Suomen Kirnu-paviljongissa. Saman niminen yhteisproduktio yhdisti muumitaiteen, tanssin, musiikin ja asiantuntijapuheenvuorot. Maailmannäyttelykomitea myönsi produktiolle kulttuuripalkinnon ansiokkaasta osallistumisesta Shanghaiin maailmannäyttelyyn. Palkituista se oli ainoa Suomen kulttuuriohjelman edustaja. Yhteisproduktio vieraili kesällä 2011 Kaliforniassa USA:ssa. Näyttelyn ja esitykset näki noin 3000 FinnFest-tapahtuman vierasta San Diegossa. Yhteisproduktiota on kehitetty useita vuosia Muumilaakson ja muiden toimijoiden kesken ja sen kehittämistä jatketaan.

Keväällä 2011 Japaniin lähdössä ollut vuoden mittainen kiertonäyttely 127 Janssonin alkuperäisteoksesta peruttiin maanjäristys- ja tsunamikatastrofin seurausten vuoksi, mutta se toteutettiin lopulta reproduktionäyttelyinä Yamanashi Prefectural Museum of Art:ssa. Näyttelyvieraita vajaan kahdessa kuukaudessa oli 26 792. Alkuperäisen näyttelyn peruuntuminen aiheutti toukokuun loppuun mennessä yli 2000 uutisosumaa internetin japaninkielisillä sivuilla ja yli 11 000 blogikirjoitusta aiheesta.

Olipa näyttely originaaleista tai reproduktioista koottu, palaute kiittää kaikkialla. Salaisuus on tietenkin Tove Janssonin ilmaisun koskettavuudessa, mutta myös siinä, että tilaaja saa resursseilleen sopivan näyttelyn originaaleista tai korkeatasoisista kopioista kuratoituna.

Vuosina 2007–2011 Muumilaakson näyttelyt ovat saavuttaneet yli 500 000 kävijää ulkomailla. Siis yli 100 000 kävijää vuodessa. Lukuun eivät sisälly esimerkiksi Shanghai Expon kävijät Kirnussa tai nettinäkyvyys. Muitakin kävijälukuja puuttuu arviosta. Kiertonäyttelyiden ansiosta ulkomaisten museovieraiden määrä Tampereen Muumilaaksossa on kasvanut tasaisesti. Muumilaakson strategiaan on kuulunut suunnata näyttelytoimintaa aktiivisesti ulkomaille vuodesta 2005 lähtien kansainvälisen tunnettuuden lisäämiseksi. Se näyttää onnistuneen.

Elina Bonelius,
museoamanuenssi,
Tampereen taidemuseo/Muumilaakso

Näyttelyvaihtokeskus Frame
Suomen museoliitto ry

2011

Taitto: **Inari Savola**

www.museoliitto.fi

SUOMEN MUSEOLIITTO
FINLANDS MUSEIFÖRBUND
FINNISH MUSEUMS ASSOCIATION

Annankatu 16 B 50, FI-00120 Helsinki, Finland
Tel + 358 9 5841 1700 Telefax + 358 9 5841 1750
e-mail: museoliitto@museoliitto.fi www.museoliitto.fi